

Siklody Ferenc: *A csont misztériuma* (részlet)
Lapszámunk 1., 4., 5., 9., 11., 12., 16. és 17. oldalát a csíkszeredai Megyeháza Galériában
Hargitai Szalon: Lélektér címmel megrendezett csoportos tárlat anyagával illusztráltuk.

DEMETER ZSUZSA

A Szék

Ködös, zimankós őszi délelőtt volt. A Szék egykedvűen álldogált a kirakatban, bámulta a rosszkedvű, szürke arcú, jövő-menő kolozsváriakat. Nálam már csak egy bádobbéka magányosabb, sóhajtotta, sírni lett volna kedve, ha nem szégyellte volna így, országvilág előtt, a fútca kirakatában. A toronyóra delet kongatott, s nem sokkal később két férfi állt meg a kirakat előtt. Egy *elkínzott nyakkendő, szürke öltönyös és kalapos, sörtehajú, korán fehéredő kefebajszú, hóna alatt egy velúrossá kopott barna bőrtáska és egy nagyon fiatal, marha jóképű, nyurga legény*. A széket nézték, beszélgettek.

A Széket nem fogadta kitoró öröm új lakóhelyén – csupa kemény vágású, sötéttónusú, derékfájós, öreg, fából készült székek közé került, bordópiros párnázott támlájával, ezüstözött lábaival új idők új dalainak ígéretét hozta. De nem törődött a rangidősek gúnyos nevetésével, alantas, kicsinyes élcelődéseivel – csak az új gazdájára figyelt, a *jóképű legényre*, akit mindenki csak Anti tatának szólított vagy *Kájaka Bantalnak*, ahogy öregecskedő írógépén nap mint nap lekopogtatta az *íráskényszerben szenvedő diletánsóknak* a válaszokat. A Szék szerette a szerkesztőségben – *anekdotafüzérré baggatott életek, gépirónókat örületbe kergető ceruzavégek, kisebb hisztik és ártatlanul gyilkos pletykák* vették körül, mindig jött valaki, volt, aki leült, volt, aki csak ácsorgott, kedvence az a *felejthetetlenül groteszk író volt, aki szárközépig érő barna műbőr kabátban járt, fején kajla kalap, kezében punga, benne a karalábé meg a sör*. Megszokta Ki-

rály egyszerre morózus, egyszerre derűs jelenlétét, a napról napra ismétlődő *nagyjelenetet, ahogy Szilágyi István megérkezik a szerkesztőségbe*.

Egy idő után kezdtek elmaradozni az ismert arcok. Nem jött *gyapjú sísapkájában az egykor modernista költő Lászlóffy*, elmaradt a köpcös, kerek képű író is, s annak barátja, a *lírai novellista Hornyák* és a többiek. Aztán egy nap nem jött a gazdája sem. Az öreg székek sutyorogtak, szájalommal néztek rá, mígnem egykori gazdája barátja megszánta. Ha valaki, ő tudja, mi a magány, gondolta a Szék, hiszen emlékezett még, hogy ezt a *meggyötört, az égből kizuhant, szárnyatlan angyalroncsot* egykoron szemtelenül szellemes, *szőke fürtű, kiskiúsan gonoszokodóként* ismerte meg. Együtt merengtek régmúlt idők szerkesztőin, mígnem a szerkesztő *bajos csacsogású történetei* s majd a szerkesztő is rendre elmaradt.

A harmadik gazdája türelmetlen volt. Ül-ni akart a széken, kényelmesen, azt akarta, a Szék tartsa őt és ne fordítva. Hogy viselkedjen úgy, mint egy közönséges szék. Nem érdekelték a történetei. A Szék egyenként, észrevétlenül potyogtatta el csavarjait. A fiatal főszerkesztő mentette meg a szeméttelptől. Azóta a raktár homályában, poros, molyrágta folyóiratok társaságában ücsörög. Éjszakánként kopogó írógépek, pipakoppanás, pungarecségés, harsány nevetés hangjai szűrődnek be a raktárba. Egy foghíjas fogas azt meséli, van valahol egy hely, ahol épp a rozszant székeket, asztalokat szokták kiállítani, hogy meséljenek egy hajdanvolt nemzedékről, a *nyavalyás, átkozott, érthetetlen életekről*.

*

(A szöveg Király László-, Markó Béla-, Mózes Attila-, Szálinger Balázs-, Szilágyi István- és Tamás Gáspár Miklós-idézeteket tartalmaz)

Saját szégyenem szavaiból dolgozom

INTERJÚ
NÉMETH ZOLTÁNNAL /2

MARIUS TABACURA

emlékezik Szöcs Margit és Kósa András László /7

Dan Coman

VERSEI /17

Saját szégyenem szavaiból dolgozom

Interjú az 50 éves Németh Zoltán költővel, irodalomtudóssal

– Kezdjük valami könnyed témával: tavaly Bengi László és Térey János (posztumusz) mellett te részesültél az Alföld-díjban. Ha alapíthatnál bármilyen irodalmi díjat, mi volna az, és kiknek ítélnéd oda?

– Köszönöm. Hát ez nem fenyeget... De volt egy régi tervünk, még a szigliheti JAK-táborban, hogy egy óriási kastélyt kéne fenntartani, ahová az jön, aki szeretne, és addig, ameddig csak akar. Kb. 4-500-1000 kortárs író, költő, irodalomtudós, műfordító, képzelheted. Körülötte hatalmas park, benne kiváló könyvtár, folyamatos irodalmi programok, saját szoba stb.

– Mind a szépirodalmi, mind szakirodalmi munkásságodban egyaránt hangsúlyos szerepet foglalnak el a testpoétikák. Melyek azok a legfontosabb kérdésfelvetések, amelyek téged a leginkább izgatnak a testpoétikák felől? Mi az, amire ha nem is feltétlenül választ, de közelítési kísérleteket keresel?

– A kérdés nagyon összetett, és néhány mondatban alig lehet rá válaszolni. Számomra a test egyszerre betegségeknek kitett, kiszolgáltatott, fájdalmas anyag, tele botránnyos idegvégződésekkkel; a megmagyarázhatatlan orgazmus helye, annak minden következményével; állandó oszcilláció a Saját és a Másik között; az intimitás folyamatos lerombolásának terepe; evolúciós térkép, az idő redőibe visszanyúló formákkal, elvetélt lehetőségekkel, másra használt szervekkel; és a térbe, időbe vetett test tektonikus megalkotottsága, hegyvonulatai, a sors geográfiája. Ezekre csak sejtéseket lehet alapozni, ami kiváló terepe lehet egy szépirodalmi beszédmód, nyelv, poétika létrehozásának.

NÉMETH ZOLTÁN

Költő, író, kritikus, műfordító, szerkesztő, irodalomtörténész, a Varsói Egyetem professzora. 1970. június 26-án született a felvidéki Érsekújváron. Egyetemi tanulmányait a pozsonyi Comenius Egyetem magyar-történelem szakán végezte. Szerkesztette a *Kalligram* és az *Új Forrás* folyóiratot, jelenleg az *Irodalmi Szemle* folyóirat szerkesztője. Több, mint 10 szakirodalmi kötet szerzője, monográfiát írt Talamon Alfonzról, Tózsér Árpádról és Parti Nagy Lajosról. Eddig egy próza- és hét verseskötete jelent meg, legutóbbi az *Állati férj* (Kalligram, Pozsony, 2016). Munkásságát számos irodalmi díjjal tüntették ki, többek között József Attila-díjjal (2012), Madách Imre-díjjal (2000, 2015), Bárka-díjjal (2002).

gerinces, fejlett idegrendszerű állatból kb. 100 millió hal meg évente borzalmas halállal). Állat a kacsacomb és a húsleves. „Mindannyian Isten teremtményei vagyunk – az, hogy kegyelemért és méltányosságért imádkozunk, miközben tovább esszük az állatok húsát, amiket miattunk öltek meg, számomra összeegyeztethetetlen (...) – írta Isaac Bashevis Singer Nobel-díjas író. – Az állatokkal szemben mindenki nációvá válik... Az állatok számára ez egy örök Treblinka.” A vers bátran játszik a szavakkal, de egy tyúknak teste van, egy tehénnek érzései, és nekem csak a szégyen marad – ebből dolgozom, a saját szégyenem szavaiból. Ez nem az ő nyelvük, hanem az enyém.

– A *Kunstkamera* verseire az objektivitás könyörtelen kíváncsisága jellemző, a Boldogságtelep, vetélőgépben a női és a férfi nyelv és perspektíva kérdéseit boncolgatja, az Állati férj pedig az állati síkot hozza működésbe. Ezek a fókuszeltolódások jelzik, hogy a figyelmed mindegyre új kutatási tárgyat választ magának. Hogyan szoktál figyelni?

– Azokból az ötletekből, félmondatokból, amelyek a világhoz való hozzá nem illeszkedésemet kísérik, néha kínó egy-egy teljes és egész alternatív világ. Van, amikor vers lesz belőle, van, amikor egy egész verseskötet. Egy idő után lehet tudatosan keresni ezeket a helyzeteket, felismeréseket, és van, amikor pofán vág, illetve ott az egész világirodalom.

– A Korunk majdnem húsz évvel ezelőtti számában közölted az *Olvasáserotika: a perverz mint olvasási technika című írásod, amelyben az olvasást mint aktust írod körül. Azóta több szerzőcentrikus tanulmányt és monográfiát is írtál, amelyek abszolút leleplező, feltáró jellegű olvasást igényelnek. Ebben az értelemben mondhatjuk, hogy a monográfiáírás voltaképpen pornográfia?*

– Az általad említett szöveg egy új irodalomelméleti irányzat egyik alapvetése lett volna, amely a szövegolvasást és -értelmezést a testi-erotikus-vágy viszonyok mintájára hozta volna létre. Nem sok minden valósult meg ebből, leginkább talán az *Olvasáserotika* című tanulmánykötetben olvasható néhány ide sorolható szöveg. Szerzőcentrikus monográfiáim inkább egyfajta transzpozitivisták álláspontnak feleltethetőek meg: minden (kontextus, elmélet) pozitív (és ki/felhasználható), ami a szöveget új jelentésekkel látja el. Vagyis a szövegcentrikus értelmezések éppúgy, mint az identitás-vagy a szerzőcentrikusak, tehát egymásnak ellentmondó értelmezések karneválja valósulna meg egy-egy interpretáción belül. De igazi életrajzot sosem írtam, tehát minden, ami ide tartozik, kimaradt.

– Módszeresen foglalkozol a posztmodern elméletével is. Azok az esszék, amelyek nagy port kavartak a posztmodern teoretizálása felől javarészt egy 15–20 éves intervallumon belül jelentek meg a 60-as–80-as években. Azóta viszont mintha csendesülni látszik a posztmodernről való párbeszéd, pedig időközben eltelt fél évszázad. Hogy látod, mennyire érvényesek a jelenünkre a posztmodern megállapításai? Esetleg mi az, amit érdemes újra elgondolni az akkori megállapításokból?

– Nem teljesen igaz, amit állítasz, mert a Hans Bertens és Joseph Natoli által szerkesztett *Postmodernism: The Key Figures* című kötet, amely a legnagyobb hatással volt az én posztmodernfelfogásomra, 2002-ben jelent meg. Abból a szempontból viszont igazad van, hogy ez az időbeli távolság, amely egyrészt az általad említett elméleti forradalom és a későbbi irodalom-és eszmetörténeti feldolgozás között feszül, elég látványos.

Az, ami ma történik, globális szempontból, számomra egyenes következménye és egyúttal része az általam antropológiai posztmodernnek nevezett kontextusnak. Ez nagyvonalakban az egyéni traumákra, önéletrajzi eseményekre, az alárendelt hangjára, a politikai beszédmódra helyezi a hangsúlyt, és a fentebb említett #MeToo-mozgalom, illetve az antropocén-ökológiai gondolkodás számomra az antropológiai posztmodern felismerések kiterjesztése.

A vélemények feszültségét az adja, hogy a posztmodern egy szűkebb változatát fogadjuk-e el, amely kb. az 1970-es–90-es évek irodalmi poétikáján alapul, és nálam az ún. második vagy areferenciális posztmodernként jelenik meg, vagy egy szélesebb irodalmi korszak jelölőjeként használjuk, amelyben Thomas Pynchon és Toni Morrison egyaránt a posztmodern kulcsfigurái, mint ahogy azt a fent említett kötet állítja. Ha ez utóbbi mellett döntünk, akkor ma is releváns a fogalom használata, a kultúra és az irodalom jelenségeire is.

– *A Parti Nagy Lajos Létbüfé kötete körül kialakult kritikuskvita is jelzi, hogy elmozdultak a poétikai érdeklődések: azok a nyelvi megoldások, amelyek a Szóalovaglás, illetve a későbbi Grafitesz megjelenése idején friss erővel hatottak, mostanra már idejétmúltak, problematikusnak tűnnek. Te hogyan látod, merre mozdult el a kortárs magyar költészet, milyen tendenciákat érzel elhalványulni és felerősödni?*

– Igen, ez a megállapítás logikusan következett mindabból, amit *A posztmodern magyar irodalom hármassztratégiája* (2012) című könyvemben írtam: Parti Nagy költészete a nyelvjátékos-intertextuális ún. areferenciális posztmodern költészet ikonikus terepe, s logikus, hogy nem lehet egyszerre az antropológiai posztmoderné is. A 2000-es évek eleje óta olyan jelentős lírai életművek jöttek létre – mint Borbély Szilárdé, Szijj Ferencé –, amelyek más irányba terelték a magyar költészet nyelvét, és a versek hatását illetően is váltást hoztak. Akkori kötetemben a Menyelejev-táblázatot említettem, és nagyvonalakban azt látom, hogy a mai irodalmi jelenségek az antropológiai posztmodern lehetőségeit tágítják – az új szociográfia, a kisebbségi tematika, a meleg irodalom, az LMBTQ-téma, a #MeToo hangja, az ökológiai-biopoétikai gondolkodás az utóbbi két évtized új traumanyelvén. Ami kifelé mutathat ebből, az egy valódi posztmodern poétika lenne, az emberiből való kilépés stációival.

– *Most, hogy a digitalizáció ennyire eluralkodik a napjainkban, a posztigazság zászlaja mindenütt ott lobog: mi a lehetősége, illetve mi a felelőssége az irodalomtörténetnek és/vagy elméletnek?*

– Ez utóbbi kapcsán azt tudom mondani erre, hogy az autonóm irodalmiság képviselése, a szakmai hitel és az irodalompolitikai manipulációktól mentes teoretikus igényesség az, ami követendő a számomra. Az irodalmi viták szabadsága és nyíltsága alapvető jelentőségű. Bár a művészet mindig is pénzfüggő tevékenység volt, ebből a szempontból a szépirodalom, főleg a költészet valódi ketyegő bomba, hiszen egy vers megírásához nem szükséges akkora anyagi ráfordítás, mint egy köztéri szobor vagy színházi előadás létrejöttéhez. És a digitalizáció – annak minden elitellenes hihetetlen következményével együtt – mégiscsak újabb lehetőség.

– *Ha megírhatnád bármit, és tudnád, hogy azt sikerül a kellő igényességgel és minőséggel kivitelezni – legyen az szépirodalmi vagy szakirodalmi munka –, mi lenne az?*

– Ugyanazt, amit jelenleg is írok: a *Tektonika* című verseskötetemet. Illetve annak második részét. Na jó, akkor egy könyvet, amely egyszerre oldja meg a rák, az AIDS, az ebola problémáját, az összes vírusbetegséget, hatására a gyilkosok és a diktátorok magukba szállnak, megszelídülnek és megtérnek, továbbá a könyv megállítja a környezetszennyezést és a globális felmelegedést, megoldja a túlnépesedést és a gyermektelenség problémáját, valamint kiküzdődik a szenvedés, és megvalósul az időutazás is.

– *Vajon ma mennyire érvényes Balla Kálmán 1979-es állítása, miszerint nincs felvidéki magyar költészet, mert a csehszlovákiai magyar irodalom nem tud olyan esztétikai specifikumokat felmutatni, „amelyek kánonteremtő erővel bírnak a magyarországi magyar irodalom számára”? Egy 15 évvel ezelőtti interjúban te magad is hasonló állítasz, hogy az (akkori) szlovákiai magyar és magyarországi magyar vers között nem látsz lényegi különbséget. Azóta változott ez valamit?*

– Ez így megint csak túl bonyolult kérdés. Mert egy dolog az, hogy van-e a szlovákiai magyar irodalomnak olyan speciális vonása, amely különbözővé teszi a magyarországi irodalomtól. Egyrészt már a kérdés is a maga általánosító természetéből adódóan pontatlan. Merthogy vannak olyan szlovákiai magyar irodalmi alkotások, amelyek igen, speciálisak abban a tekintetben, hogy a szlovákiai magyar kisebbségi identitással, sorskérdésekkel foglalkoznak, a szlovákiai magyarok nyelvhasználatából építenek poétikát stb. Viszont erre egy magyarországi szerző is képes lenne, egy erdélyi is, te is, nem túl sok energia-ráfordítással, írhatnál speciálisan szlovákiai magyar verset. Másrészt pedig: természetesen nem minden szlovákiai magyar költő, író alkot ilyen műveket, sőt a többség egyáltalán nem. Ha egy random olvasó elé 30 véletlenszerűen kiválasztott verset tennénk, amelyből 10 szlovákiai magyar szerző műve lenne, valószínűleg senki sem találná el, melyek azok. A másik dolog pedig az, hogy vajon van-e olyan szlovákiai magyar szerző, aki képes volt hatást gyakorolni magyarországi, erdélyi stb. alkotókra. Véleményem szerint van, Grendel Lajos vagy Csehy Zoltán mindenképpen ide sorolható. Nem beszélve a Kalligram Kiadó kánonalakító szerepéről majd két évtizeden

át. A harmadik pedig: az ismert szlovákiai magyar költők többsége nem szlovákiai magyar irodalomban gondolkodik, hanem magyar, európai, sőt világirodalomban. Tózsér Árpád kegyetlen ironiával ezt így fogalmazta meg 2005-ben: „ha a szlovákiai magyar irodalom még mindig »szlovákiai« – / elég baja az neki!” Általában jellemző az a tapasztalat, amire utalsz, hogy a szlovákiai magyar irodalomba sorolható művek annyira sokszínűek, hogy bárhol íródhattak volna – ezt írja Zalán Tibor és Závada Pál is 2005-ben. Vagy Kukorelly Endre 2006-ban: „Meg aztán felvidéki v. szlovákiai (magyar) irodalom, olyan egyáltalán nincs. Annyira van, mint Szondy utcai (magyar) irodalom: tehát úgy van, hogy nincs, hiába vagyunk a Garaczi Lacival Szondy utcai írók, Szondy utcai irodalom mégisincs, lássuk be.” Én nem vagyok ennyire elutasító, szinte kizárólag elméleti-logikai problémaként érdekel a kérdés. Amelynek sajátos vetülete, hogyan van jelen ez az irodalom a magyarországi kánonban. Mert ha például a Szegedy-Maszák Mihály-féle háromkötetes irodalomtörténet felől kérdezzük, hogy van-e szlovákiai magyar irodalom, hát nincs, mert sem a fogalom, sem szlovákiai magyarként író, költő nem szerepel benne.

– *Több folyóiratnál is megfordultál szerkesztőként: Kalligram, Új Forrás, Irodalmi Szemle. Szerinted mi egy mai szerkesztő feladata és milyen lehetőségei, felelősségei vannak?*

– A szerkesztő feladata mindig kontextusfüggő: más volt a *Kalligram*, más az *Irodalmi Szemle* szerkesztőjének lenni. Megtalálni az értéket, a progresszívet, jövőbementőt, támogatni a tehetséget – ez olyan jól hangzik, nem?

– *Idén lettél 50 éves. Mondanál egy dolgot az irodalmi pályádból, amit bánsz a múltból (valami lehetőséget elmulasztottál, valamit rosszul tettél), illetve egy dolgot, amire utólag is büszke vagy (siker, elértés, kiállítás, könyv megírása, olvasói visszajelzés)?*

– A kérdés nagyon jó, de nem tudok ezekben a kategóriákban gondolkodni, és az irodalmi pályámon nem bánok semmit, non, je ne regrette rien.

– *Ha a mostani tapasztalataiddal és tudásoddal találkoznál a harminc évvel ezelőtti pályakezdő éneddel és két tanácsot adhatnál neki: mi az, amit mindenképp javasolnál, hogy csináljon, és mi az, amiről megpróbálnád lebeszélni?*

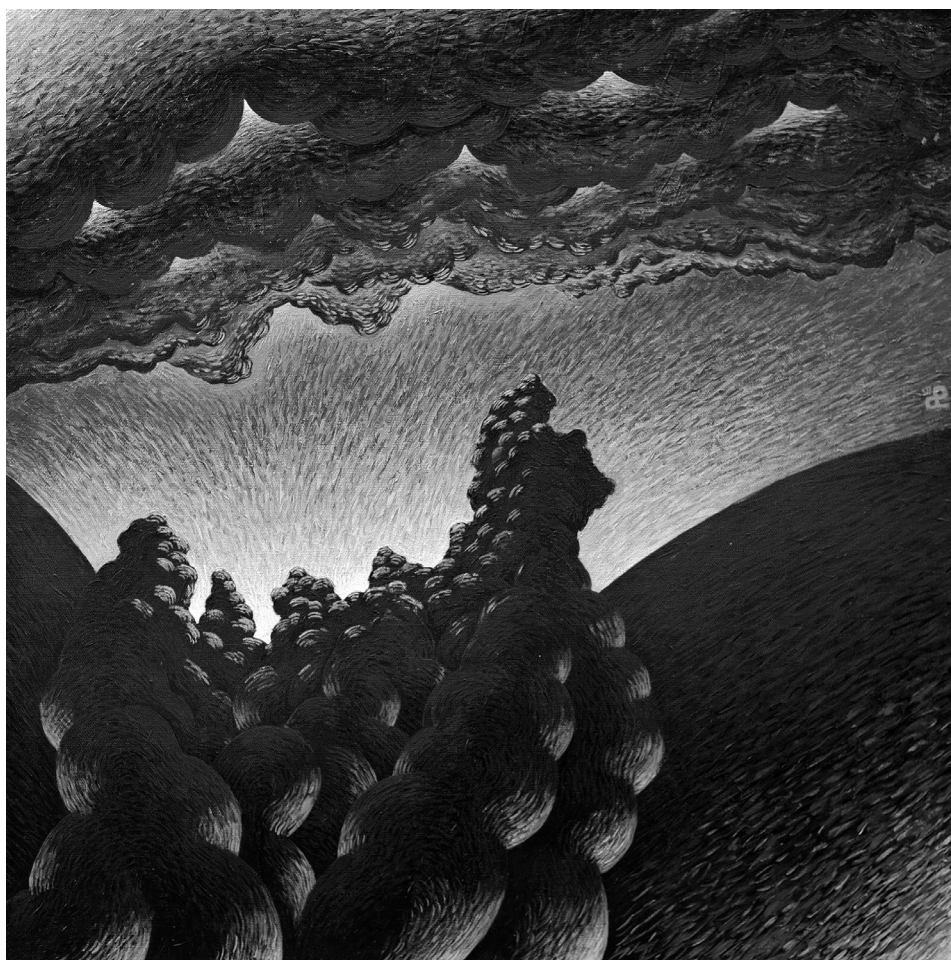
– Ismerve magam, nem fogadtam volna meg semmilyen tanácsot. Képzelheted, az első verseim úgy jelentek meg 1991-ben, hogy csoporttársnóm, az akkor már folyamatosan publikáló Mórocz Mari ellopta a füzetemet, titokban legépelte kb. 8-10 oldalnyi verset, majd pedig ezeket bevitte az akkori *Irodalmi Szemle* szerkesztőségébe, Grendel Lajosnak és Hizsnayai Zoltánnak, akik aztán behívtak. Ekkor derült ki, mi történt, a lapszám már nyomdában volt. Utána megint csak évekig nem publikáltam. Volt bennem valamiféle görcsös ellenállás mindennel szemben, amit hivatalos irodalmi életnek lehetett nevezni.

ANDRÉ FERENC

Három nap az élet

Hibernált csodák a jégsötétben,
úrutazáson szuszognak szépen,
tebenned mind reményt lélegzene,
ha létre hívná a lélegzene.

Míg rám méri a kert a hajnali eget,
egy régi slábert dúdolok magamban,
új remények isszák a csillagokat,
hűlő kávésbögrével kezemben
megyek a páfrányösvényen
kertvégi terméskő kunyhóm felé,
ahol megírom majd ezt a verset
a tiszta, istentelen, szabad,
önmagamtól megszentelt térben,
fonott széken ülve a könyvespolc előtt,
ahonnan halott barátok szelleme hív,
talán ez volna az út folytatása,
minden lépéssel közelebb a csönd,
a szeretetben izzó beletörődés
festi narancsvörösre a reményt,
papucsom alatt ropog a kavics,
egy Apolló-torzó morzsaléka,
mostantól itt, a birtok peremén élek,
semminek közepe nem vagyok,
a célszemély eltűnt,
körülmények ligetébe költözött,
már érti szeretni a csodát,
már örökre ugyanaz marad.

Fazakas Barna: Cloudwalk III

Kortárs angol vers

Emlékszem, egyszer elmondtad nekem,
hogya a zuhany alatt hagyjam a fülemben
csorogni a forró vizet, ennyi bőven elég
fültisztításnak, ezt hallottad egy fülészttől.
Máskor meg, amikor spagettit főztem neked,
elárultad, hogy múltkor egy séf azt mondta:
ennél sokkal több só kell a vízbe. Azt is
tőled tudom, te meg egy bolti eladótól,
hogya férfiparfüm nem csak buzíknak való.
Ezek a dolgok mindig eszembe jutnak
fürdéskor, ha spagettit főzök, meg a
drogériában. Nem tudom, van-e
emberi lény,
aki nálad nagyobb hatással volt rám.

Homok, kő

Szellemed barokk templom,
a homlokzat romos, galambszaros,
de az oltártérben meghitt csönd lakik.
Imádkozni járnak ide a napok az
idők urához, aki kitalálta ezt a repülést,
minden reggel emelkedni, szállni,
megkezdve egy újabb öröklétet,
egészen az esti beletörődésig.
Az idők urának minden terve levegő,
értelmetlen kifutópálya az emlékezete,
de utálja, ha levegőnek nézik,
vagy ha nem övé az utolsó szó.
Barokk templomok járkálnak közöttünk,
napok imádkozták be mindet,
hogya legyen valami a kibaszott életben,
ami ablakot nyit az időfalon.

Panasz, remény áztatja a bomló épületet.
Végül már csak a földből kimeredő hír:
volt ilyen építészet valaha.
De ma még áll, amit magadra alapoztál.
És aki önmagában hisz, annak
nincs szüksége semmilyen istenre.
Munka, bevásárlás, teendők ködén
néha átvillámlik egy érthetetlen érzés,
hogya van egy túli kőbánya, ahonnan
a téglákat ide hordták, de aztán
kiszimul a táj, a gondterhelt tenger
már nem ráncolja homokját,
esteledik, már elég a tény, hogya élsz.
Hálisten ma se történt semmi.

Tél

Vissza, valami otthon felé.
Kutyaugatást szaggatnak az ágak.
Bennem fészkel a fekete szél.
Hópehely-renddel tüntet ki a bánat.

Hajnal

Gázolunk, térdig az újban,
és vágyjuk folyton azt a régit.
Tudtad? Előttünk a múlt van.
Minden kép visszafele vérzik.

Mintha egy unalmas western
főhőséből szállna az élet,
ám az ég – sajnálja – megtelt.
Senkinek se kell, mi övé lett,

de minden nap tudóvére
az életből fölfelé csorog.
Ott összeér szétterülve
a részvétlen úrban. És forog.

A végén

Ha megértted az első sort,
olvasd tovább,
ha valamit nem értesz,
nyugodtan olvasd tovább,
mindegy, hogya érted vagy nem,
a megértés nem jelent semmit,
hogya miért, azt sem kell értened,
az értelem ajándékdoboz, csomagolópapír,
az értetlen nem bontogat selyemszalagot,
nem tud örülni, hogya talált magának

ritust,
amibe beackolódhat, ha fázik,
hogya a nagy kályhát keresve
sikerült átlibbenni a látát öklendező
szakadék fölött, mely minden talaj lelke,
hogya sikerült a felszínen maradván
menni, menni még tovább
a forró érháló szabdalta földön
egészen addig, míg el nem éred az irdatlan
sziklafalat, a kőtestben valami dobog,
hogya mi, azt nem kell tudni,
csak állj meg itt, ahol minden felszín

összenő,
mást úgysem tehetsz,
mert a játéknak vége, és ezt már
mindenki érti,
százmilliók az összenőtt utak bugyrában,
most már kibonthatod az ajándékot,
a végső csomagolást is levedlő álmod.

Esszé a hangvarázsról

Bűvös ereje van, ám ereje törékeny. Ha kimondjuk, megbántottuk leleplezésünkkel, és megszűnik, akár a mikroszkopikus szeletbe kényszerített világ, amely megismerve, meghal kezeink között.

Vigyáznunk kell a varázsra, éltető erőnk titka. A titkoknak pedig nem csak védelmező kötelességei vannak, de jogaik is maguk megőrzésére.

A hang varázsa világunk csodálatos létformája. Függenk tőle. Állandó létformánk. Zenei élményeinket neki köszönhetjük.

A zene hatalma varázsában rejlik. A hangvarázásban. Mágikus erejű szó a hangvarázs. Ismerték erejét már a sámánok is. Minden zeneszerző a zenevarázs műzsjához fohászokodik ihletért ma is, akarva, akaratlan.

Persze a hangzó létforma mellett a varázs más formákat is nyerhet. A víz, a tűz, a lég, és még sorolhatnám, létformáit. Éltető erejük sokféleképpen visszhangzik a zenében. Visszhangjaik mozaikmetaforák, a hangvarázs színes kiegészítői. Ilyen a tűzvarázs Wagner, Sztravinszkij, Debussy zenéjében, a *Walkürben*, a *Tűzmadárban*, avagy a *Tűzijátékokban*. A harmóniakeresés zeneiségét jelképezik rokon művészetekben, irodalomban egyaránt. Gondoljunk a csontbrigád jajgató tűznézésére Rejtő Jenő elhíresült regényében.

A mozaikmetaforák színessége gyakran elrejtje előlünk a hangvarázs állandóságát, elsőrendűségét, zenei létünk éltető formájának kvintesszenciáját. Elfeledkezve róla már nem is keressük, pedig lemondásukkal életigenlésünk is kétségessé válik. A kínzó kérdésre, élhetünk-e zenétől megfosztva, Kodály kategorikus válaszát

új kérdésbe foglalta: „igen, de érdemes-e?” A benne rejtett *nem!*-re önmagunk keresésében azóta is soroljuk a magától értetődő bizonyítékokat.

Életünket magunk keresésével töltjük el, zenében is.

A művészetekben a romantika ismerete fel központilag a hangvarázs privilégiumát. Sénancourt, *Oberman* regényében ki is mondja: „a hangok, amelyek gyönyörű tájakról felénk csendülnek, lelkünkben mélyebb és tartósabb hatást keltenek, mint a formák. Nem emlékszem festményre, amely az Alpesieket úgy elém varázsolta volna, mint egy valódi alpesi dallam.”

Vajon azért olyan a világ körülöttünk, mint amilyen, hogy érzelmeinkkel magunkévá tegyük, vagy éppen fordítva, érzelmeink olyanok, amilyenek, hogy a világ magunkért való világgá váljék?

Azért hangzik-e, mert várja befogadását, vagy mi magunk halljuk azért, hogy hangzásában létére találjunk rá?

A hangzásnak is, meghallásának is van varázsa. Varázsuk: kölcsönös, de merész a viszonyulásuk. A madárhangok csilingelésétől a vihar tombolásáig a világ hangzó világ. Arra vár, hogy meghalljuk. Hallásunk pedig arra, hogy csendjétől ilyen vagy olyan hangzásáig belevarázsoljon bennünket csengő-bongó létébe.

Egykoron mágikus varázslatba áradt merész viszonyulásunk. Mást mit is tehetett volna? Jobb híján, magára hagyva, a világot felcserélte hangzásában egy vélt zengő világgal.

A lényegcserék nagy varázslata ez: a birtokbavétel illúziójának mágikus örömeiben hozzásimultunk hiedelmünkhöz. Évezredek szívárványán át őriztük a va-

rázst, miközben a vélekedés rövidnadrágos hiedelmét kinőttük (bár ne tettük volna), és támogató eszményeink sétatáncájával utunkon belefogtunk a való világ faggatásába. Régmúltunk mágikus aradását didergő igyekezettel művészi reflexióink ígéretére hagykoztuk.

Mágikusokból művészekké lettünk? Megsejtettük azt, amit Picasso végül ki is mondott: gyerekként mindnyájan művészeknek születünk, sziszifuszi feladatunk örökös ábrándja, hogy meg is őrizzük ontikus előjogunkat, a bennünk rejlő gyermekművész kalandvágját. Ám miközben megérinthettük magát a szépet, gondolkodni mertünk, sőt, tovább!-ot intettünk.

És néha magunkra is találunk, mint az afroamerikai Bobby McFerrin, aki maga keresése során volt már könnyűzenész, komolyzenész, jazzmuzsikus, a zongora, a klarinét, a fuvola, a cselló művésze, karmester és zeneszerző, amikor egy „belső hang” rászólt: Bobby, te ezentúl énekelni fogsz. És Bobby azóta énekel. Boldog magára találásában az egész világot boldoggá akarja tenni: mindenkinek mindenkéért muzsikál.

A kínai származású, úgyszintén világhírű csellista Yo-Yo Mával együtt, mint a hangvarázs megszállottjai, két kontinens békéjét sugározzák egy harmadik felé: Afrika és Kína zenei követeiként, mintha Goethét idéznék – *a hang elszáll, de a harmónia marad* –, előre látó figyelmeztetéssel óvják Európát, legszentebb kódexének, a Biblia hangvarázsának tünékenységét vigyázzák – akkor, amikor óvó választásuk az *Ave Maria* zenéjére esett. Csodálatra méltó élő egységét hozták létre annak az örökkévaló vonzódásnak, amely a gyermekkor mágikus hiedelmét elvezeti a zenébe fogant hitélmény megéléséig. Tudták, hogy az *Ave Maria* ősforrása a Biblia. Szövegét, Lukács evangéliumától máig, évszázadok imádkozástörténete gyöngyözte ki, az áhítat csodáját a zenében a gregorián ének nyomán, majd minden jelentős zeneszerző igyekezett újra és újra élővé tenni napjainkig.

A biblikus múltba gyökerező recitáló-mormoló dallamtól, a hangszeres zene kezdetein született barokk preludiumig és a magasba szárnyaló romantikus dallam egybehangolt varázsában Bach-Gounod *Ave Mariáját* szólaltatták meg. Mágikus játékba kezdtek hangjaival. Lényegcserék hullámain Bobby énekhangján vállalta a barokk zongorakíséret szólását, és Yo-Yo Ma a romantikus dallam eléneklését csellóján úgy, ahogy Liszt megálmodta, költöien.

Színekbe és szavakba öntöttük, fába véstük, kőből kalapáltuk ki a szép megérintettségét. És hangokban, zenében szólaltattuk meg.

A romantika művésze nem tudott megenni egymagában, és viszonyrendeket alkotott ágazati sorstársaival. Néha még feladatkörüket is átvállalta. Különösen a zene. Schumann, Chopin, Berlioz és mindenekelőtt Liszt csodaszép kiazmusokban csente-orozta el a szavak varázsát és a költészet zenéjét a zene költészetébe oltotta.

Horváth Levente: *Csűrmemória I*

>>>>> folytatás a 6. oldalon

Ginsberg ujjlenyomata

Liszt a romantikus hangszeres zene varázsát abban látta, hogy „egyre jobban igyekszik fölszíni ezt az eszmeiséget is, amely a plasztikai művészetek csúcspontját jelentette; nem akar többé megmaradni hangok egyszerű láncolatának, föl akar emelkedni és ki akarja magát nőni költői nyelvvé, amely talán a költészetnél is jobban el tudja mondani azt, ami megszokott látókörünket kiszélesíti, azt, ami elemzésre alkalmatlan, ami olthatatlan vágyak, végtelen sejtések hozzá nem férhető mélységében él és mozog.”

A hangok csábítása uralkodott szinesztéziás élményeink felett is. Am java részüket lassan magunk mögött hagytuk. Akár a gyerekkorunkat. Akkoron az összeézés boldog tulajdonosai voltunk. Érzékelésünk és vélt-érezékelésünk egybeolvadt. A hang varázsában látva hallottunk, hallva láttunk. Meg táncoltunk is. A tekintet ereje mindenható volt. Mozgásba hozta és megszólaltatta világunkat. József Attila gyönyörű impresszionista megszemélyesítése – *Ha egy kisgyerek poharakra néz, / Hal-kan / Megcsendülnek* – a parancsolt varázslat végrehajtásának költői illúziója, tele muzsikával. Akár táncra is perdíthette volna a poharakat.

A felszólító tekintet táncra perdítő varázsa zajlik Tarkovszkij *Sztalker* filmjének fináléjában. A tiltott zóna mellett húzódó sín pár egyik oldalán házikó, amelyben az asztal mellett hősünk mozgásszerűlt kislánya magányában olvas és varázsol. Könyvet tart két kezében. Fjodor Tyutsev versét olvassa. Aztán leteszi a könyvet. A messzibe néz. Szája csukott, az olvasott szöveg mégis hangzik. Úgy tűnik, a vers címe – *A vágy tompa lángja* – s talán még két sor – *Amikor hirtelen tekinteted rám szegeződik / Mint egy ég-gyújtotta villám* – ébreszthette fel benne a mágust, és ihlette varázslásra.

A távolból mozdony füttye hallik. A kicsi lány bugyolált apácafejecskéjét asztalra hajtva az ott várakozó három pohárra tekint. És elindítja őket. Kutyanysütés. Két zömökebb pohár élesen összekoccan, és bolyongva az asztal pereme felé tart. Népi táncosnók módjára siklanak, mint akiknek földig érő szoknyája elrejtje tipegő lépteiket. Egyikük tartalma veszélyesen lötyög, a másikban az ételmaradékok nyugton ülnek. A harmadik üres, nyúlánk pohár. Azt is útjára bocsájtja. Tudja, hogy földre esik, de azt is, hogy nem éri baj. Lentről hallani töretlen csengését, jelzi, hogy épen maradt. A két zömök pohár magabiztosan méricskéli mozgásterét. Eközben újabb hangok. A baljós csendet síneken érkező szerelvénnyel dübörgő vágta törli meg és remegteti az asztalt félelmében. A két pohár meglendül a dübörgéstől és elindulnak társuk után. Kár aggódnia. A kis mágus megelőlegezi a keltett félelem hiábavalóságát, s még idejében megállítja őket. Tarkovszkij a beethoveni *Örömóda* hangfoszlányaival váltja meg a gyermek mágikus varázsát halhatatlan művészetté felnőttek számára is. A hangvarázs tart a film végéig. És azon is túl.

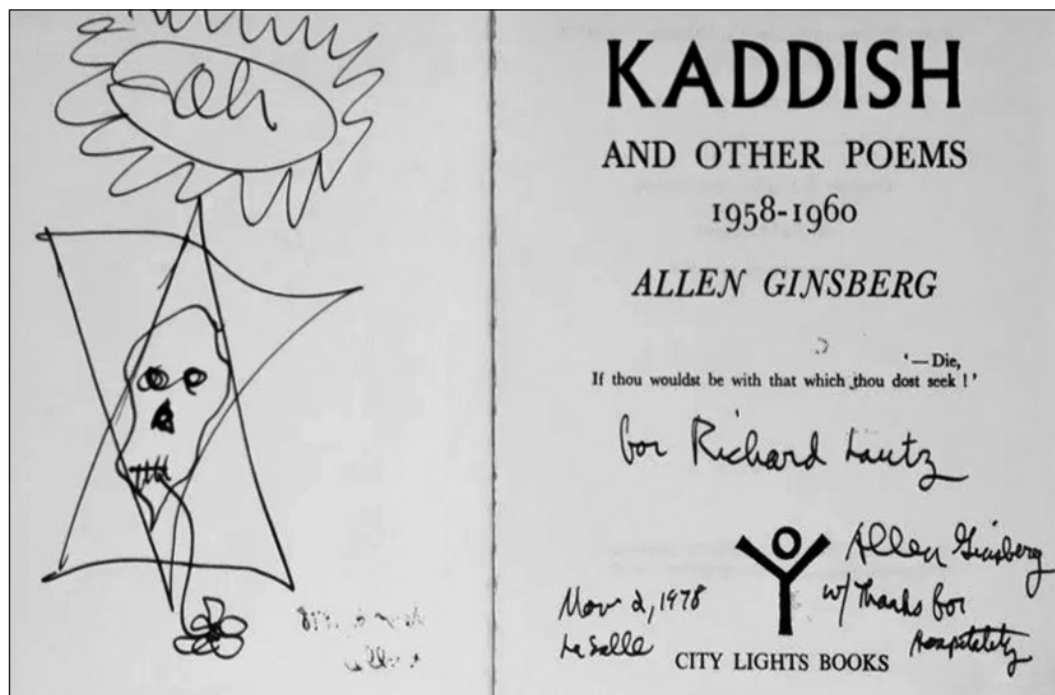
Életünk azzal telik el, hogy magunkat keressük a világban, zenében is.

Azt hiszem, én írtam először esszét magyarul a beatnemzedékről és ezen belül annak lehangosabb és leghíresebb alakjáról, Allen Ginsbergről. Ez a rövid, magát a jelenséget inkább szociológiailag, mint esztétikailag elemző írás az újvidéki *Híd* 1962/6. számában jelent meg és váltott ki némi érdeklődést a vajdasági fiatal magyar írók között, akik ezt a havonta megjelenő, egyre színvonalasabb és nyitottabb folyóiratot olvasták. Ginsberg 1956-ban adta ki *Howl* (Üvöltés) című hosszú versét, az amerikai kapitalizmus és konformizmus elleni lázadás litániáját, ebben hangot adott egy egész nemzedék keserű csalódásának és frusztrációjának. Bár a költemény szellemisége távol állt tőlem (magamat forradalmi romantikus bőre bújtt klasszicistának véltem), hogy Ginsberg rendkívüli nemzetközi hatását bizonyítsam, mintegy esszém függelékeként ugyenebben a *Híd*-számban közzétettem egy *Üvöltés*-részletet montreáli barátom, az ugyancsak '56-os emigráns Vitéz György fordításában. (Vitéz teljes fordítása csak egy sokszorosított füzetben látott napvilágot.)

Ezt az újvidéki magyar folyóiratot Magyarországon kevesen olvasták – elő lehetett rá fizetni, de ezt a lehetőséget alig ismerte valaki. Részben ennek tudható be, hogy Budapesten csak jóval később, 1967-ben fedezték föl a beatmozgalmat, főleg Sükösd Mihály jóvoltából, aki kiadott róluk egy könyvet és Orbán Ottóval újra lefordította az *Üvöltést*. Maga Ginsberg (egy sikeres prágai Majális királya és 1965-ben Csehszlovákiából kiutasított anarchista) először 1980-ban látogatott el Magyarországra, akkor már sem a beatnikék, sem a hipsterek nem jelentettek különösebb újságot, nem hiszem, hogy ez a látogatás (amit Ginsberg később többször megismételt) különösebben felborzolta volna a kedélyeket.

Nem volt tehát számomra ismeretlen az 1964 őszére már megszélidült, tibeti buddhizmust tanuló és „Krisna Harit” kántáló költő, akit „élőben” a Harvard egyetemen tartott előadóestjén láttam először. Itt egy zsúfolásig megtelt nagy teremben Allen Ginsberg először saját verseiből olvasott (illetve énekelt), magas hangján jól olvasta verseit, az est mindaddig sikeresnek tűnt, amíg Ginsberg meg nem próbálta szintén versíró homoszexuális partnerét, Orlovskyt a közönségre erőltetni. Bár Ginsberget erősen megtapsolták, Orlovsky két versét a többségében fiatalokból álló közönség csak elég gyér tapsal méltányolta.

Másodszor egy New York-i könyvesboltban találkoztam Ginsberggel pár hónappal a harvardi fellépés után. Ez a Greenwich Village nevű hippinegyedben történt, ahol aznap éjjel aludtam látogatóban, Csernus Ákos barátom vendégfogadó ágyában (éjjelente ő egy francia rádióknak dolgozott, tehát reggelig szívesen átadta széles fekhelyét), és másnap reggel azért mentem be a helyi könyvesboltba, hogy megvegyem Ginsberg újabb, *Kaddish* c. verseskötetét. Pár perccel később Ginsberg is belépett az üzletbe. Nem számítottam a szerző megjelenésére, de „üssük a vasat, amíg meleg!” felkiáltással odamentem hozzá, bemutatkoztam, és kértem, hogy dedikálja nekem könyvét. Ginsberg elmosolyodott és nem csak a nevét firkálta be a könyvbe, hanem meglepetésként egy többszirmú virágszálat (nefelejcsét vagy százszorszépet?) is belerajzolt, végül pedig rányomta feltűnően piszkos hüvelykujját a *Kaddish* címlapjára, mintegy jelezve, ez az aláírás valódi, rendőrileg van hitelesítve!, meg lehet keresni az ismert marihuána-fogyasztó ujjlenyomatát a rendőrségi nyilvántartóban. Sajnos ez a szerző által különös módon hitelesített verseskötet már nincs birtokomban, pár éve eladtam jó pénzért egy angliai árverésen.

A *Kaddish* egyik dedikált példánya

SZÓCS MARGIT

Akciónev: Halál

Marius Tabacu emlékére

*Most aztán csodálkozhatnak,
hová tűntél,
– tudod, kikről beszélek –,
tegnap még lehallgatták
szíverésed,
kottába rendeződtek
a szívhangok a dossziédban;
ha egyszer kikéred,
lejátszhatod,
ott a közeledben
egy gazdátlan filharmónium.*

*– Acțiunea „Moarte”,
mi ez már megint?!
– üvöltött az ezredes –
kicsúszik a markunkból,
azonnal állítsatok rá
egy túlvilági ügynököt!*

*Azóta, mint kozmikus vérerek
burjánzanak
a nemlét falán átcsapoló
lehallgató kábelek.
Nem törődsz velük,
csak mosolyogsz,
különben is
rengeteg a dolgod,
köt megbízatásod:
életed fordítod máslétre.
De ha néha szünetet tartasz,
velünk vagy megint,
nagyokat konspirálunk a hiány
lűktető morzejelein.*

Drága Marius,

ma reggel jött a hír – ahonnan nem a katasztrófa hírek szoktak érkezni –, hogy... Nem akartam senkit felhívni, aztán persze nem ment, mégis telefonáltam. De megvártam, amíg utazok egy nagyobbat, hátha attól felébredek. Ez sem változtatott a tényen...

Pedig két hete még úgy jöttem el tőled, hogy azt ígértem, legközelebb, s remélem hamarosan, újra hozok valamit. Az a megtiszteltetés ért ugyanis, hogy az elmúlt években kétszer is megköszönhettem neked: tulajdonképpen helyettem is végzed a munkámat – a román–magyar kultúrák közti megismerést, megértést. 2019-ben az Erdélyi Magyar Kortárs Kultúráért Díj kapcsán laudálhattalak a kolozsvári Kaszinóban. Először részesült műfordító ebben a díjban, pedig a műfordító – ahogy mondani szoktad – nem lefordítja, hanem átülteti az eredeti szöveget az új nyelvre. Vagyis kultúrát teremt. Két hete pedig a Romániai Írók Szövetségének műfordítói díját vihettem haza hozzád. Több mint egy évtized után kapott magyarról fordító díjat a Romániai Írók Szövetségétől, ráadásul éppen Bánffy Miklós *Erdélyi történetéért*, mindezt a centenáriumi időszakában. Persze egyik díj sem az én érdemem, hiszen te dolgoztál meg értük, engem meg csak az a megtisztelő feladat ért, hogy átnyújthattam azt, még a döntés sem volt az enyém.

Igen, két hete azzal váltunk el, hogy meglesz a Balassi Műfordítói Nagydíj is. Azóta kiderült, hogy még idén sem te kapod, mégis azt mondtam, hogy folytatjuk és jövőre tényleg meglesz. Bevetünk minden lobbitevékenységet, mert ha valami, akkor te mindenképpen megérdemled. Sorolhatnám, hogy ki mindenkinek a románra való átültetéséért, de legkésőbb Szerb Antalért, ami meglesz, tudom.

Tulajdonképpen leegyszerűsítve a dolgot, intézetvezetői ténykedésem legnagyobb sikere és most már legnagyobb kudarca is hozzád köthető. A Bánffy-trilógia román nyelvű megjelenése szinte elképzelhetetlen siker volt. S ugyanezért (de nemcsak, inkább mintegy koronaként azért, amit lefordítottál, hogy megismerjék és megértsék a magyar kultúrát Romániában) járt volna Neked a Balassi Műfordítói Nagydíj is, amit most már sosem fogok tudni elhozni. Ezzel adós maradok...

Persze most mind azt mondjuk, hogy még mennyi fordítanivaló lenne, ami mind rád vár. Legutóbb épp azt ígérted, hogy a budapesti telefonkönyvet is lefordítod. Pedig tulajdonképpen csak mesélned kellene, akár a hírhedt „acțiunea gâscă” konspirációról a múlt rendszerben, vagy éppen a Filharmónia nemzetközi kalandjairól. Talán elejétől a végéig újra elmesélhetnénk egymásnak a Bánffy-trilógia megjelenésének szappanoperáját is, s legyintenénk, hogy az egykoriak és a mostaniak sem tudtak mindent tönkretenni. Na persze azért közben steaket süthetnél, én pedig hoznám a bort mellé. S azt sem bánám, ha Bukarestben a Taifas udvarán innánk meg egy pohárral, s halat ennénk hozzá, mondjuk épp Márton Áron püspök boldoggá avatása alkalmából – ahogy 2014-ben ezt tettük a Video Pontes dokumentumfilmjének bemutatóját követően. Tőlem a repülő is késhet egy fél napot, a bor ott lesz a szobádban, a Bánffy-kötetet, sőt utána még Esterházyt is bemutatnád a Bookfesten újra. Jól ellenünk még...

Székely János *Nyugati hadtestével* még csak idén kezdtünk el „turnézni”, de ígérem, hogy azt még sok helyre elviszük, talán ezt még tudjuk vállalni, mert újra átírtad románra, másodszor is.

KÓSA ANDRÁS LÁSZLÓ

Marius Tabacu az Erdélyi Magyar Kortárs Kultúráért Díj átvételkor

Amikor bezavarnak a csillagok

Arcukon maszkot viselő emberekkel teli villamos dökög át a városban, a szűk térben összezsúfolt utasok próbálnak a lehető legtávolabb húzódni egymástól. Az utcán kevesen járnak, a boltok redőnye sok helyen lehúzva, de az élelmiszerbolt előtt hosszú sor kígyózik, az iskolák bezártak, a villanyoszlopokon plakátok hirdetik, hogy a hatóságok urai a helyzetnek, aki beteg, ne mozduljon ki otthonról, mindenki viseljen maszkot és gyakran mosson kezet! Nem, nem egy random nagyvárosban járunk 2020 tavaszán, hanem 1918-ban Dublinban.

Ha van irodalmi mű, amelynek piacra dobásához kifejezetten jól jött a koronavírus okozta világjárvány, úgy Emma Donoghue új regénye, a 2018-ban megírt *A csillagok vonzása* (The Pull of the Stars) kétségkívül szerencsés pillanatban került 2020 márciusában a kiadó asztalára. Az elzárkózás/bezárttság, a láthatatlan ellenségtől való félelem, a járvány sújtotta világban való létezés közös élménye az olvasónak és a regény szereplőinek: színházi hasonlaltal élve a közönség felé leomlott a negyedik fal, és mindaz, ami a regény lapjain történik, nagyon is aktuális egzisztenciális tapasztalatként jelentkezhet az olvasó mindennapjaiban.

A világszerte jellemző elnapolt, elhalasztott kiadások közt egy surranópályára tett, felgyorsított kiadás és az aktuális téma keltette érdeklődés kétségkívül szerencsés kontextust teremtett a regény számára, ám igazságtalanság volna Emma Donoghue regényét ebből a szempontból vizsgálni.

Hiszen ha csak a történelmi tényeket nézzük, a spanyolnátha sújtotta Dublinban egyszerre ismerjük fel saját, mai városaink, és látjuk a különbségeket. A regény cselekményének idején még javában zajlik az első világháború, alig másfél éve történt a mintegy félezer civil áldozattal járó, úgynevezett „Húsvéti felkelés”, melynek leverése során a városközpontot gyakorlatilag romhalmazzá lőtték az angolok, olyannyira, hogy egyes szemtanúk szerint a főtutak leginkább az yperni csatárra hasonlított.

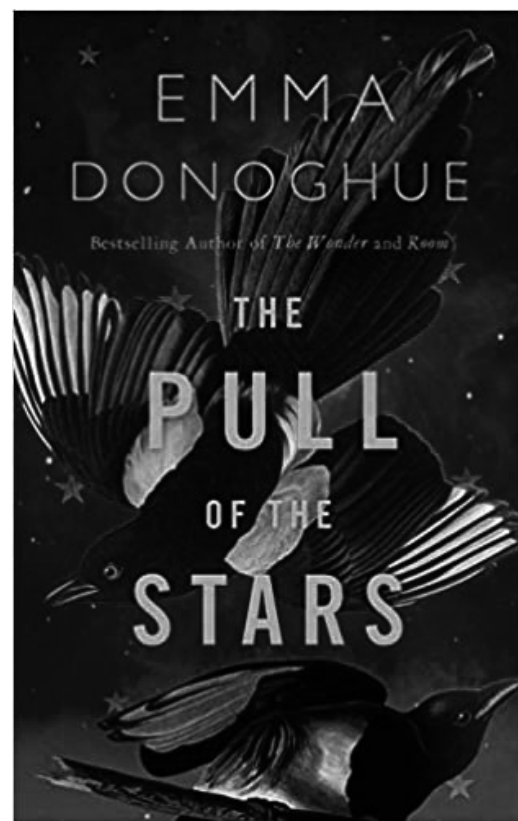
A csillagok vonzása így elsősorban háborús regény, még ha nem az első világháborús lövészárkokban zajlik is a cselekménye, hanem egy rettenetesen túlszűfolt városi kórház raktárból kórteremmé alakított kis szobájában, ahol éppen csak hogy elfér három ágy, amelyeken olyan nők fekszenek, szenvednek, szülnek és többnyire hálnak bele a szülésbe, akik terhességük utolsó időszakában kapták meg az influenzát, ezért el kellett őket különíteni a szüléset többi betegétől. Ebben a szűk, klausztrófóbb térben követjük végig a regény hősnőjének három napját. Julia Power képzett szülésznő, aki a kétségbeejtően túlszűfolt, felszerelés- és szakemberhiánnyal küzdő kórházban (az orvosok többsége a fronton

van) napról napra gyakorlatilag egyedül küzd páciensei és a megszülető csecsemők életéért. Mozgásteret nem csak térben, lehetőségek szintjén is korlátozott (amíg egy orvos nem engedélyezi, hogy saját megítélése szerint bár enyhe fájdalomcsillapítót adjon a betegeknek), gyakorlatilag semmit nem tehet értük azon túl, hogy meleg limonádét és alkalmanként meleg vizskeit itat velük, betakarítja őket, párnával megemeli a köhögéstől fuldokló testet, masszírozza a hosszú órák óta vajúdot. Vagyis ott van mellettük. A vajúdas-szülés folyamatában ennek a jelenlétnek akár életmentő szerepe is lehet, az influenzával szemben azonban tehetetlen, ahogy maguk az orvosok sem gyógyítanak, csupán „kísérik a folyamatot”.

Az apró gesztusok, a szenvedő testre irányított figyelem, a Julia által végzett munka a maga megannyi, hol triviális, hol hátborzongató részletével, ami az ágytálazástól és hőmérőzéstől kezdve olyan életmentő beavatkozásokig terjedhet, amelyek során csatatereteket megszügyenítő mennyiségben ömlik a padlóra a vér, így egy roppant feszült, vihar előtti csendet és vihart váltogató ritmusú cselekménysorra áll össze, ismét mintha háborús regényt vagy thrillert olvasnánk. Itt minden gesztus, a legapróbb is léftonosságúvá válhat.

Amikor a regény főhőse 1918. október 31-én kora reggel megérkezik a „kórházi osztállyá” avansált raktárszobába, rezignáltan veszi tudomásul, hogy az éj folyamán egyik páciense meghalt. A következő három nap során újabb három halál, egy halvaszülés, és két, komplikációk ellenére sikeresen végződő szülés zajlik le ugyanabban az aprócska szobában, ahol sem szenvedésben, sem örömben nincs tere az intimitásnak, és nem lehet elrejtőzni az állandó rohamban érkező megpróbáltatások elől. Julia és vele együtt az olvasó a rutinmozdulatokkal végzett munka nyugodt pillanataiban is mindvégig tudja: „a csontember bármikor beléphet a szobába”.

Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy nem a vajúdas és a szülés kockázata és a vírus fenyegetése okozza a nehézségeket, hanem a nyomorban legyengült testek. Egyik páciense halálakor az iratok kitöltése közben Julia arra gondol, hogy igazság szerint azt kellene beírnia a halál okaként, hogy: „csontra száradt”. „Húszonnégy éves korára öt gyermek anyja, alultáplált nemzedékek alultáplált gyermeke [...] Ezek a dublini anyák örökké talpon vannak, a tányérokon hagyott maradékon és gallonszám ivott gyenge teán élnek. A külvárosi nyomortanyák, ahol valahogy sikerült életben maradniuk, éppen olyan lényegesnek tünnek számomra, mint a pulzus vagy a légzésszám, de a beteglapra csak orvosi észrevételeket szabad feljegyezni. Így aztán *szegénység*

helyett azt írtam: *alultápláltság* vagy *dehidatás*. A túl sok terhesség kódja az *anémia* lett vagy *depresszió*, esetleg *sérült méhnyak* vagy *leszakadt méh*.”

A születés és halál örök misztériuma hangsúlyozottan női világgént jelenik meg a regényben, az ápolónő főhős és a betegek mellett három másik nő lép be csupán a szoba szűk terébe: az éjszakai felügyeletet ellátó merev, vallásos Luke nővér, a Sinn Féin-aktivista, forradalmár Kathleen Lynn doktornő (egyébként való történelmi figura) és Bridie Sweeney, a Katolikus Egyház egyik árvaházában nevelt, szinte rabszolgaként élő fiatal nő, aki küldöncként dolgozik Julia mellett, míg harmadik nap öt magát is le nem veri a betegség. Férfi alig mozog a regény terében, ők valahol távol, Európában a fronton harcolnak, hajsolt orvosként betegtől betegig rohannak, amíg meg nem érkezik a behívójuk, harctéri traumáikban megtört, szólni sem tudó roncsként vegetálnak, mint Julia szelíd bátyja, vagy munkaképes hadirokkantként, végletekig megkeseredett-cinikus szívvel dudorásznak, miközben bicegve szállítják a betegeket és a halottakat a kórház folyosóin. A hősnő egyébként mindvégig józan-tárgyilagos beszámolója éppen egy ilyen betegszállítóval való összezapásban vált egy rövid replika erejéig haragos-felháborodottá, mikor a betegszállító azzal érvel a nők szavazati joga ellen (a harmincadik évüket betöltött diplomás, önfenntartó nők ekkor már szavazhattak Dublinban), hogy ők nem fizetnek a katonákhoz hasonlóan vérrel a hazáért. „Nézzon csak körül. Ez az a hely, ahol a nemzet – a földön minden nép – először levegőt vesz. A nők az idők kezdete óta megfizetik a véradót!”

A cselekmény feszültsége alapvetően a három főszereplő nő közti interakcióból ered, akik konok és emberfeletti küzdelmet folytatnak mások életéért, ugyanakkor a maguk módján lázadnak a kor

társadalmi erői, előítéletei ellen. Az ír függetlenségpárti, nagypolgári származású Lynn doktor jól képzett, tanult nő, a munkásmozgalom és a női emancipáció támogatója, akit az egyházi és laikus hatalom álszentsége egyaránt felháborít, legyen szó bár születésszabályozásról vagy arról, hogy a higiéniai szabályok betartását és távolságtartást kérnek számon olyanokon, akik embertelen körülmények közt kénytelenek élni, „mint a patkányok a zsákban”. Ezért csatlakozik a függetlenségpárti forradalmárokhoz, lehetőségei szerint cselekszik, kockáztatja vagyonát, akár életét is. A középosztálybeli származású Julia nem forradalmár, ő szabálykövető, a kórházi hierarchiát a lehetőségek szerint mindvégig tisztelő ember, érzeke ugyan sok mindent páciensei nyomorából, de a folyamatos abúzusok közt felnőtt, gyors eszű, pragmatikus Bridie észrevétele kell ahhoz, hogy tudomásul vegye, a szinte még gyermek kismama testén levő sérüléseknek nem az az oka, hogy „érzékeny a bőre”, hanem az, hogy otthon veri a férje.

A gyerekként árván maradt Bridie viszont egész életét éhezés és bántalmazás közt töltötte olyan egyházi intézményekben, amelyekben a nyelv fordítottan működik, mint máshol: otthonnak nevezik őket, de inkább börtönök, a vér szerinti testvért nem lehet többé testvérnek szólítani, minden kegyetlenkedő felügyelő megszólítása viszont „nővér”.

E három nő, a húszas éveik elején járó, oktatásban nem részesült, csak saját eszére alapozó Bridie, a szerényen élő, harmincas, jól képzett szülésznő Julia és a jelentős erőforrásokkal bíró és ezekhez mérten sokat kockáztató, tudós negyvenes doktor Lynn a maguk módján ugyanazért küzdenek: a gondjukra bízott anyák és gyerekek életéért. Bár eszközeik a vírussal való harchoz alig vannak, jobbára tehetetlenül követik, ahogy

a levegőért küzdő páciens arcszíne változik (a piros-kék-barna-fekete fejezet-címként tagolják a regény idejét is) időnként mégis reménytelen helyzetekben is sikerrel járnak, mert felismerik egymásban azt a képességet, tudást, ami belőlük hiányzik, és együttműködve kiegészítik egymást. A tanulás nem hierarchikus, az orvostudományban képzettebb is tanulhat a képzetlenebbtől. Julia azonnal észreveszi, hogy Bridie barátságos, noha az egészségügyi protokollba nem illeszkedő viselkedése mennyivel könnyebb teszi a betegekkel való együttműködést, ahogy Lynn doktor is belátja, hogy gyakran orvosként semmit nem tehet, a gondos, figyelmes ápolás az egyetlen, ami segítséget nyújt a láthatatlan ellenséggel küzdő testnek. Ennek a kollaborációnak szép példája az egyik „boldog” pillanata a regénynek, az egyetlen egészséges újszülött világra jött.

Ugyancsak hármuk együttműködéséből fakad a regény címének értelmezése. Lynn doktor beszél arról Julia Powernek, hogy az influenza szó az olasz „Influenza delle stelle” kifejezésből ered, hiszen a régiók hatásának (rossz együttállásának) tulajdonították a betegséget. Mikor a saját tehetetlenségétől frusztrált Julia ezt a magyarázatot továbbadja Bridie-nek, ő úgy értelmezi: „Tehát mikor eljön az idő, a csillagod ránt egyet rajtad!”

Emma Donoghue új regénye két korábbi Donoghue-regényhez is szorosan kötődik: a cselekmény terének leszűkítése egyetlen, klausztrófó kis térre s ezáltal a belső feszültség növelése az áttörést hozó 2010-es regényre, *A szobára* emlékeztet, míg a narrátori hang a 2016-os, ugyancsak ír témájú történelmi regény, *A csoda* szintén ápolónő hősnőjét idézi újra. Csakhogy Lib vallásos fanatizmust és babonát a tudomány nevében elítélő és lenéző magabiztosságát fél évszázaddal később egy láthatatlan pusztító erő által okozott betegséggel való küzdelemben felváltja a tehetetlenség, hiszen minden tudásuk és szakértelmük ellenére a regény hősnői nem tudnak többet és nem tehetnek többet, mint a csillagok állását okoló régiók. Nem az alkalmanként könyökgig vérben való tocsogás, nem az éjjel-nappal szívósan végzett kimerítő munka avatja őket hőssé, hanem az, hogy annak ellenére végzik ezt el naponta, hogy pontosan felismerik és elfogadják saját nem tudásukat és tehetetlenségüket.

A csillagok vonzásáról többnyire a világjárvány kontextusában adtak hírt a lapok, holott végső soron nem a spanyolnátha-járvány regénye, még csak nem is a háborús-társadalmi kontextusé, amely pedig valóban fontos szerepet kap a regény történéseinek háttérében. Sokkal inkább az emberi élet törékenységével józanon számot vető gondoskodás regénye, az orvosok, ápolók sokszor valóban hősiesség küzdelmének pátoszmentes megjelenítése.

VALLASEK JÚLIA

Emma Donoghue: *The Pull of the Stars*. 2020.

DEBRECZENY GYÖRGY

hasonlítok magamra

egy fotó téves képaláírása ürügyén

hasonlítok magamra kétségtelenül mondhatnám: kétségtelenül ha a kép nem lenne eleve fekete-fehér és nem is állna rosszul nekem a gitár mondjuk egy szép kék gitár sem előtte a mikrofon és pengethetném a mindenséget ha épp kedvem lenne hozzá de hát a képen sajnos nem én vagyok és nincs is pengetőm abban viszont biztos vagyok hogy ma valahogy hasonlítok magamra

Botár László: *Bizarre Relations – the question*

a keresés keresése

a hiányzó részt keresi a keresésnek állomásai és módszerei vannak módszertana a megragadható és a megragadhatatlan összefüggések és inkohereciák magas hegyei között az encián tölcser alakú égszínkék vagy liláskék virág

a letéphető világ letéphetetlen részét keresi túl Bonchidán és Hencidán virágozik még az encián a virágozó övező gallérszerű levelek sajnos nem szerelmes levelek a hiányzó keresést keresi az összefüggő inkohereciák hegyvonulatai között a megragadható megragadhatatlant

a hiányzó találati halmazt keresi a keresőkérdést keresi az állomáson mohapárnákban törpecserjésekben a megszűnt megszüntetett mellékvonalakat keresi várja a légvonatot a speciális élettérhez alkalmazkodik

magát a keresést keresi önmagát keresi a keresésben hiányzó részeit a hiányzó szerelmes leveleket és az enciánt tölcser alakú égszínkék vagy liláskék virág de lehet élénk sárga pöttyös sárga vagy akár sötét bordó is

PAZILION 420

117

– szerkeszti Horváth Benji

REPKŐ ÁGNES

Láttam

Láttam cernát befűző munkást,
láttam szilvát a földön megrohadni,
láttam a toronyóra mutatóját
folyton-folyvást mást,
és mégis ugyanazt mutatni.
Láttam dühöngő részegét,
nevét a falra pisilte,
láttam, ahogy elgyötörten, sírva
rángatja haza felesége.
Láttam elszabadult kék léghajót
az égen úszva sárga napot harapni,
láttam zöld sisakot parancsra
kitörni, menni és maradni.
Láttam mérges kofát a piacon,
s kutyája láncát nyakba nőve,
láttam a teret meghajolni,
beletorzulni az időbe.

Mélyben a fények

Miután kapaszkodva lemész 103 lépcsőn
a billegő lyukas erkélyről,
ha lenézel az iszonyú magas mélybe,
hiába a villany 2001 óta bevezetve,
mégiscsak a pokol bugyrait képzeled oda,
kicsit dantei ez a tátongó ürke,
de rablók, fősvények, tékozlók kínjai helyett
odalent minigolf, bowling és pingpong
vár, a járat szűke acél óriáskerékbe torkoll,
és megnyugtat, hogy az alját elérted.
A fáklyák füstjében lassan megvakuló bányaló
egy másik, régi, kerek sóteremben liheg,
a gép forog, a hajcsár pihen.

Operáció

Talán ha én sem értem,
és te sem érted,
kiszedjük a szemét,
eltávolítjuk, mint egy daganatot,
mondad, körberajzoljuk
szaggatott vonallal,
közben villamos dörgött
az ablakunk előtt.
A sarkon álló strici köpött,
és lehajtotta a fejét,
szőnyeget mosott a hajnal.
Ha kellemetlen, kivágjuk,
mondad, majd bűvészkedőt
játszottunk a csonkokkal.

Majd akkor

Majd amikor arra kényszerítem a tárgyakat, viselkedjenek,
ünneplőbe bújás, civilizáció, hajlékonyság,
mi is ünneplőt vettünk fel, degeszre zabáltuk magunkat,
a nagy zabálás jelzése a különleges alkalomnak,
virslire töltött káposzta, töltött káposztára virsli,
másnap az elégedettség buja bélést hánytuk ki,
és ebben az idényben én csak annyit mondtam,
ez jó, íme, az ember, nem bottal, szemmel ver,
nem bántalmazás az, csak szempont, nem leszel hulla,
a lelkiségély hívószáma nyolc-nyolc-nulla-nulla.
Majd ha rákényszerítem, síppal, dobbal,
nádi hegedűvel a tárgyakat a táncra,
majd akkor felsorolom a létezőket,
kicsit raccsolva, enyhén darálva.

Madrigál

Ahogy a Körös ontja felénk vizét
gondolat-néma akarattal,
kavicsok között elsiklik, és legyint,
búcsút mond, és jön, jön ugyanakkor.

Partján aranyzölden csillog egy szirén,
üveges hasa tele ígérettel,
a fodros vízbe csusszan, és megint
eltűnik valami a habokkal.

A távolban lepkeszárny-vadászok,
ezüstkalapos, fehér házvidék,
mint gyermekrajz vízfestékpacáján,
az ég kék, az ég átkozottul kék.

Virágszár, kehelytartó állvány,
törékeny árnyék megemeli fejét,
fölöttünk fodrozódó tejhab,
alattunk foszladozó szemét.

Csapadék

Az eső halkán kopogott.
(Bármit mondhatok.)
Az eső arányosan verte az ablak-
párkány hanyag bádogburkolatát.
A csatornába csordogált
vidáman, bátran az eső,
az eresz alól vékony érben.
A várva-várt eső
földek prüszkölték vissza
patakokban.
Az eső végképp eláztatta a tájat.
Az eső jéggé fagyva érkezett,
tarolt, aztán elhagyott.

Az eső szomorúan szitált.
Az eső pofátlanul pergett.

Az eső levélnehezék volt,
az esőtől sűrűbb lett a látkép,
– hollywoodi filmekben eső
rendre a legdrámaibb háttér –,
kalapban összegyűlt tócsa az eső,
olykor átvert, többnek ígérkezett,
végül is ő, csak annyit
tudok: esett.

Nem történt semmi

Néz rám a zsiráf az alacsony, barna kávézóasztalról.
Vidám. Még mosolyogna is,
de elfelejtettek száját varrni bolyhos plüss-fejére.
Visszamosolygok.
Nézzük egymást. Egyszer csak harag és neheztelés
vonul át apró, fekete gombszemein.
Most már kíváncsian figyelem, és feltűnik:
szomorú. Mi történhetett?
Végre aztán rájövök: nem történt semmi.

Biztató

Miért vagy lent,
okafogyó árnykép,
miért odalent pislákolasz?
Így hozták a körülmények?
Körülményesen tudsz hallgatni.
A kosz, a mocskok lólépésben
írja át az emberi elme
sakktabláját. Télen
a madarak elköltöznek,
néha megfagynak,
de van, hogy hibernáló
óriások szeméit csipkedik,
vagy hintázva melegednek
égő rügyek közelében.
A túlélésért írott forgatókönyvek
összege végtelen.
Légyszi, kaparj a hóban vájatot magadnak,
áss, lapátolj, döngölj támfalat!
Meg ne állj, meddig az alagutad
egy keskeny lépcsőfokra bukkan.

ÁDÁM SZILAMÉR

Elszakad

Még zúgott a füle, a goa mély, ütemes
dübörgése még kíséerte, ahogy a sötét-
ben a sátor felé bukdácsoltak. Nem pont
így képzelte el, azt gondolta, izgatottabb
lesz, vagy legalább bizserg, de semmi. Pe-
dig direkt sokat sem ivott, hogy ne tom-
puljon egyetlen érzékszerve sem. Minden
percét érezni akarta, jól az agyába vésni,
sőt, az egész testében akart emlékezni rá.
De csak a zene mintájára tudott gondol-
kodni, ami még ott maradt vele. És iga-
zából visszament volna, és hagyta volna a
francba az egész tervét, meg mindent, de
a fiú csak húzta, vonta magával. Nem volt
nagyon részeg ő sem, de másra gondolni
már biztos nem tudott. Lenézett, és lát-
ta, ahogy duzzad a srác farka a nadrágjáb-
an. Biztos rám gondol, gondolta, nem is
rám, a testemre, a mellemre, a pinámra,
és nem érdekel, pedig azt gondoltam, fog,
hogy én is már tocsogni fogok odalent, de
csak a zene.

Azért jó lesz túl lenni rajta. Mindjárt
tizenhét, és lassan ciki lesz. Mindenki er-
ről beszél, mindenki túlvan rajta, aki meg
nem, az gáz, és kiröhögik a háta mögött,
és néha a szemébe is. Papáca, így a fiúk
nevezik őket, pedig nekik is csak a szá-
juk jár, és biztos kevesebb lánnyal voltak,
mint amit beállítanak. De jó lesz túllen-
ni rajta, megszabadulni a tehertől, a bé-
lyegtől.

Bár igazából sosem érezte teher-
nek, csak Zsú, a barátnője mondta min-
dig, hogy azért legkésőbb tizenhat évesen
meg kell legyen, utána már gáz. Ilyenkor
csak bólogatott, bele sem gondolva a sza-
vak jelentéseibe, de olyan sokszor mondta,
és olyan sokszor számolt be kalandjairól,
hogy nem is teljesen tudatosan, de erre

készült, hogy akkor most ő is túllesz raj-
ta, de nem mondta ki, még magának sem,
csak szépen lassan készült, és csak most,
már a kemping bejáratánál gondolt bele,
hogy már reggeltől erre készül, anélkül,
hogy tudta volna, és most jött rá, hogy mi-
ért figyelt jobban oda depilálásakor, hogy
minél simább legyen, és hogy miért került
fél órájába a fehérnemű-választás, és biz-
tos a tudatalattijának köszönhető, hogy
végül melltartót sem vett, bár így a pa-
sira nézve, ahogy húz előre, ahogy nem
hall és nem lát, és ahogy dudorodik az ál-
ló farka a nadrágjában, biztos nem érde-
kelné, hogy milyen melltartót vagy bugyit
viselek.

A zene már nem visszhangzott a fülé-
ben. Nem sieti vajon el, gondolta, végül is
még csak a fesztivál első napja, bár, job-
ban belegondolva, tök mindegy, hogy há-
nyadik napon, legalább még otthoni sza-
guk van a pasiknak, és egyre inkább
elbizonytalanodott, ahogy lépkedtek a
sátrak között és ahogy nézte, hogy imitt-
amott még szállingózik egy-két pár, és li-
babőrös lett a hajnali hideg szellőtől, és
a sátor sem lesz meleg, de azért már be-
bújna a takaró alá, és biztos közben is ki
fog majd melegedni, itt vagyunk, szakí-
totta félbe gondolatait hirtelen a pasi, er-
re, mondta, és hirtelen fel sem fogta, hogy
hova is érkeztek meg, míg a pasi egy kö-
zepes méretű sátor zipzárával küszkö-
dött, kinyitotta és a telefonjával világított
be, ruhák és takarók voltak össze-vissza
széthányva a sátorban, a három külön-
böző hálósák és táskák egy nagy masszá-
vá olvadt össze. Hát itt, gondolta a lány,
és nézte, ahogy a srác rendezgeti a ruhá-
kat, kapkod, egy kis piát, kérdezte, és fe-
léje nyújtott egy fél üveg vodkát, hát, így,
tisztán nem annyira, mondta, és össze-
fonta a remegő karjait. A srác visszavet-
te az üveget és jól meghúzta, gyere, mon-
ta utána, és a lány felé nyújtotta a kezét,
majd behúzta a sátorba, hirtelen, hogy a
lány ráesett.

Augustin Vlad Lucici: cím nélkül

A srác falta a lányt, és a pólóját rángat-
ta. Csak most fogta fel igazán, hogy mit
is készül csinálni, és miután megcsapta
mellét a hideg levegő, jutott észébe, hogy
nincs rajta melltartó. Túl gyorsan tárta
fel magát. A fiú a mellét nézte, megigéz-
dött a látványtól, a bőrétől, majd bekapta
az egyik bimbóját, és visszahúzta magá-
ra. Jól csókol, gondolta, biztos tapasztalt,
és valahol elirigyelte az előző partnere-
it. Neked az első, kérdezte hirtelen, mire
óvatosan bólogatott, jól van, mondta, majd
vigyázok, és mire kimondta, érezte, hogy
mindkét kezével a bugyiján belül a fene-
két markolással, és nem tudott a szájára
figyelni, kihagyott a csókból is, és csak azt
figyelte, ahogy a pasi keze az ánusza fölött
siklik el, ami elég izgatónak hatott, és már
mindjárt ott a keze a puncimnál, gondolta,

>>>>> folytatás a 12. oldalon

>>>>> folytatás a 11. oldalról

és megint belegendolt, hogy akkor mit is csinál, és nem volt már benne biztos, hogy ezt kéne, de érezte, ahogy vér tolul az ajkaiba, és hogy a srác keze már mindjárt ott van, és akkor eszébe jutott, hogy nem tudja a nevét, még a nevét sem, és baszszus, elfelejtettek bemutatkozni, olyan fura volt az egész, csak a zenéről beszéltek, meg táncoltak, és nyaltak, aztán már itt, és a keze nem mozdult, az ánusznánál tovább nem ment, nem engedte a nadrág és a bugyi, amire a srác is rájött, és gyorsan kikapta a kezét, és mielőtt a nadrágjához nyúlt volna, gyorsan lekapta a pólóját, majd megengedte a sliccét, már túlságosan feszítette, és a lány nadrággombjához nyúlt.

Inkább ne, mondta a lány, és a kezére tette megálljként a sajátját, meggondoltam magam, ne haragudj, mondta, és lenézett, hogy visszagombolja a nadrágját, és látta, hogy a pasi farkán ül, és gyorsan levetette magát, nyomlak, kérdezte zavarában, és a pólóját kereste. Héj, felült hozzá a srác, a hátát kezdte simogatni, lelassítok, mondta, nyugi, de megkapta a pólóját és gyorsan magára kapta, ne haragudj, és a sátor zipzártját kereste. Nem gond, nyugi, holnap egy kávé? Mi a teljes neved, kérdezte, rádkeresek face-en, és ekkor megint eszébe jutott, hogy tényleg nem mondták meg egymásnak a nevüket.

Örült igazából, hogy végtére is nem mondta meg, csak futott, ki a kempingből, majd sétálva ment vissza a buliba, megint a zene jutott eszébe, a trance és a fények, meg a dübörgés, meg a neve, amit nem mondott el, és ahogy mondta magában, hogy Mirovics Krisztina, meglepődött a neve pattogásán és hangzásán. Eddig még sosem ízlelte a saját nevét. És valahogy dac kerekedett el rajta, hogy úgy meg akarták baszni, hogy még a nevét sem kérdezték, és valami undort kezdett érezni, és eszébe jutott, hogy mindig felvette az óvodáskori szerelmének a nevét játékból, ettől pedig kirázta a hideg, a nevét nem fogja lecserélni, *ezekért* aztán biztos nem, gondolta, és meglepődött, hogy csupán ez a gondolat jár a fejében.

Krisz!, na, megvolt, futott utána egy barátnője hátulról, és pajkosan kuncogott, ja, ő, persze, s milyen volt, akkor kell ünnepejünk, nem most, majd holnap, végre nagylány vagy, mondta, és kacsintott, gyere velünk, ott vagyunk fent a tűznél, és a kis dombra mutatott, ahol vagy négyen lehettek, eléggé lestrapált állapotban, most nem, inkább alszom, mondta Krisztina, önmagán is meglepődve, mert bulizni indult, mire egy szoros ölelést kapott, jaaj, úgy örülök, majd holnap mesélsz, lehet, ma nekem is leesik még valami, mondta, és kacagva visszaindult a tűzhöz. *Walk of shame*, jutott eszébe, hogy ez majdnem az, persze a fiúknak inkább lenne *walk of fame* vagy *walk of glory*, undorodott el magában ismét, persze, ha nem lenne az az íratlan szabály, hogy mindig a sráchoz kell menni, az ő lakására, sátrára, parki padjára, amiről jól kioktatta már hónapokkal ezelőtt Zsú, aki az imént ölelgette meg. Ő már sok fiúval

Szentés Zágon: Űrkalóz

volt, tavaly ilyenkor kezdte az *ipart*, mindig ezt a szót használta, hogy ő már a tavalyi fesztivál óta benne van az *iparban*, amiről sokáig nem tudta, miként vélekedjen, mindig elmondta, ha *leesett neki is valami* az előző napi buliban, és soha nem számszerűsítette, de már húsz fölött biztos volt a partnerei száma, nem gyenge, egy év alatt, gondolta Krisztina, ő biztos nem fogja soha így csinálni, ha egyáltalán akarja még, ismeretlenekkel, és most már egész abszurdá vált a gondolat, amiben egy félórája még javában benne volt, és nem értette, hogy miért hazudott Zsúnak, hogy miért mondta, hogy megvolt, csak úgy jött, és kicsúszott a száján, teljesen természetesen, pedig Zsú pletykás, és holnapra mindenki fogja tudni, hogy mit csinált az éjjel, és hirtelen az lett a legnagyobb félelme, hogy eljár róla, hogy kurva, ami olyan könnyen ráragad valakire, pedig tudta azelőtt is, hogy benne van, ha megcsinálja, de hogy ok nélkül, az valahogy még zavaróbb lett. Ez mondjuk Zsúról is eljárt, de ő leszarja, még úgy is, ha tudja, hogy csak azért hívják el hétvégézni, hogy meghúzzák, de nem kurva, Zsúnak jó ízlése van, és válogatós, és hétvégézni sem jár mással, csak velünk, no nem az ízlése miatt, hanem mert mi nem akarjuk megdugni. A társaságunk nem kurvázza, még úgy sem, ha nem mindenki ért egyet a *promiszkuitásával*, jutott eszébe most ez a szó, amit az egyik tanára mondott valamelyik órán, az sosem jut eszébe, hogy hol s mikor, s ki, de a szó, az megma-

radt, hogy ne legyen promiszkuus, talán pszichológiaórán mondták, hogy mitől lesz valaki promiszkuus, na Zsú az, az kétségtelen, ő pedig nem, ez is biztos, de azért a címkétől félt, mármint a kurvától, mert az könnyen ráragad valakire, és az ott is marad jó ideig, szóval lehet, hogy mégsem jó ötlet, ha azt mondja, hogy végre megvolt, de az biztos, hogy Zsú szemében nagyot fog nőni, presztízse lesz mostantól, amit őszintén nem tudott, hogy miért lenne neki jó, és csak most vette észre, hogy ismét a kempingnél van, pedig bulizni indult, de jobb is, inkább alszik, gondolta, mire valahogy elért a sátrába, ahol Zsú bugyijai voltak mindenfelé szétszórva, biztos a legszexibbet kereste az estére, mintha valamelyik pasi még erre is figyelne, azt azért tudta jól, hogy ha áll a faszuk ezeknek, akkor nem látnak és nem gondolkodnak, szóval kár a fáradozásért, *Zsuzsikám*, és miután összeszedte a bugyikat és Zsú részére hányta őket, lefeküdt, és ismét az jutott eszébe, hogy a nevét azt nem fogja elengedni egy férfi nevéért sem, nem csak azért, mert ennél hozzáillőbb vezetéknev, mint hogy Mirovics, nincs még egy a világon, hanem azért is, mert most aztán el is ment *eze*től a kedve, és az is lehet, hogy ki kéne próbálja, hogy lánnyal milyen, hogy ne fiúval veszítse el a szüzességét, talán Zsúval, ő elég szexi azért, gondolta, majd oldalára fordult, lehet, hogy az igazat kéne elmondani, gondolta még utoljára, és ahogy az első napsugarak elkezdtek sütni a sátor falát, elaludt.

ANDREI DÓSA

csak tudat alatt

(doar subliminal)

a saját szexualitásodról beszélni
barátokkal az asztalnál
elkerülhetetlenül szovjet rajzfilmeket implikál
a kelet-európai fauna állatainak meséit
sötét orrok elérhetetlen ragyogása
talán csak tudat alatt lehet
a forgatókönyvek gay képzelete
hamis reménnyel tele
a nyuszi és a farkas ahogy szalad
egy folyamatosan rekonstruálódó város háttérben
végül is meg kellett értenünk hogy
az erkölcs fogalma a munkavédelemből származik
les rád a baj
ha csajokra vadászol az építkezés mellett
a szovjet blokk rajzfilmjeiben
talán csak tudat alatt lehetett valami hatása

zavar a jóban

(tulburi în bine)

gondozza a virágokat
csupasz és a levelek
eltakarják vállát
csupasz és a virágok
megérintik arcát
mennyit nőttek a gyökerek
kiált fel
suttogás és visszhang
mennyei
organikus
anyagok hozzáadása
és sok türelem
ne zavarod
és ha zavarod
nem tűnik el
valóságos és
időtlen

Kő

(Bolovan)

Aznap amikor elmondtad
hogy nem akarsz velem lenni nem érdekellek
Felmásztam a volt kőbánya hóborította
dombjára februárban

és lenéztem a völgyre
a raktér fele ahol a nehéz gépeket hagyták
Egy férfi gázolajjal itatott
rongyfáklyával olvasztotta ki a motrot

a lelkemben valami szörnyű
a présben zúzódó fém nyikorgása
szirénák rakéták susogása a császár hivatalos beszéde
a lázadó bolygón

Your people I do not understand
so to you I wish to put an end

Vázlat 15

(Schema 15)

Elektromos felhők alatt követtelek,
havazás előtt.
Vártam,
hogy kigyúlt profilodat lássam a kirakatokban.
Tudtam, hogy csak a jéghegy csúcsa –
amikor megfordultál –
a csillogás a szemed sarkában.
Szaladtam vissza az utcákon,
lábujjhegyen léptem be a házba,
bár nem volt okom rá.
Fülesből hallgattam a zenét
a paplan alatt.

Trap doors in time

A ház, amiben laktál, majdani művésznő jövő nélkül,
és én ugyanabban az utcában, jövő nélkül,
a játékaink, beszélgetések a jövőről.

Valamikor sejteni láttam
egy palota csillogó oromzatát
az árnyékhálón át, a felhők között.

Struktúraváltozások, más zárak.

A házat eladták más családoknak,
más gyerekekkel, akik a saját világukban élnek.
A családfő hasonlít apádra és ez furcsa.

A test lázadása a jövő ellen,
a nő lassú balettje
a nappali asztala körül,
mindig rendezgeti az abroszt,

miközben a férfi kapcsolgat crescendóban
felhúzza a hangerőt
és ok nélküli zavarodottságra emlékeztet.

A jövő lázadása a test ellen,
a gyönyörű autón meg fog sárgulni a huzat,
a kutya el fogja rágni a drótkerítést,
és végül mivé fog válni Copilu bácsi,
a negyed részeges szónoka?

Meg fogom kérdezni magamtól, amikor meghalok,
hogy mért félttem attól, hogy meg fogok halni?
Inkább egy gyors ütközés,
ugrás a jövőbe: fehér sugarak a meggörbült térben.

HORVÁTH BENJI fordításai

Repkő Ágnes 1978-ban született Nagyváradon. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem magyar–kommunikáció szakán, majd a Partiumi Keresztény Egyetem bölcsészkarán folytatott tanulmányokat. Jelenleg Nagyváradon él, és kiadványszerkesztőként dolgozik a helyi napilapnál.

Ádám Szilamér 1997-ben született Székelyudvarhelyen. Prózát, néha kritikát ír, jelenleg mesterszakos tanulmányait foly-

tatja a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem bölcsészkarának magyar irodalom szakán. Helyettes tanár.

Andrei Dósa 1985-ben született Brassóban, jelenleg családjával ott él. Több fontos díj kitüntette, öt verseskötet és egy regény szerzője, magyar és angol irodalmat fordít román nyelvre. Legutóbbi kötete: *Expectativa luminoasă* (Oh My God Publishing, Kolozsvár, 2020).

LÁSZLÓ NOÉMI

„Sose aggódjék, művész úr!”

„Én sokat álmodom. Hosszú, visszatérő álmaim vannak, némelyik akár lázalomnak is nevezhető. És vannak, amelyeket nem feledek el. A mai fejemmel álomnaplót kellett volna vezessek, de már késő megörökíteni ezeket a színes, szürrealisztikus csodákat, mert azok voltak, és a maiak még inkább azok.”

Íme, Ferenczes István 650 oldalon átívelő, közel két évszázadnyi időt lefedő családtörténetének, töredékes székelységtörténetének, kisebbségbe szorult magyarságtörténetének, szakaszos önéletírásának, többrendbéli településtörténetének, vándorlástörténetének, menekülés-históriájának, neveléstörténetének, kálváriaalajstromának lényege, kulcsa.

Ferenczes könyvének lapjain bujdosások, menekülések, szabadságharcok, Déva-vá-
rak, Golgoták, osztályharcok, Lugosok ele-
vednek. A bemutatott történeteszeletek
lázalomba illő koreográfiával, időben és
térben ide-oda cikázva tűnnek fel az olva-
só bámuló szemei előtt. Egyrészt azon cso-
dálkozunk, micsoda forrásanyagot vont be
az író ebbe a családi történetből erdélyi his-
tóriává duzzadt krónikába. Hadd következ-
zék itt egy viszonylag rövid felsorolás, a tel-
jesség igénye nélkül pedig nem azért, mert a
vaskos kötetből képtelenség volna az érint-
ett irodalom címeit kimazsolázni, hanem
azért, hogy a költőibb és érdekfeszítőbb vo-
natkozások méltatására is maradjon hely.

A *Veszedelmekről álmodom* könyvet la-
pozva belebotlunk Mózes Attila, Kós Ká-
roly, Ignác Rózsa, Nyíró József, Mircea
Eliade, Ion Luca Caragiale, Szádeczky La-
jos, Imreh István, Beke György írásaiba.
Találkozunk, lábjegyzetben ugyan, Czetz
János és Zathureczky István székely hu-
szárszázados negyvennyolcas emlékirata-
ival, Kis Antal honvéd őrnagy 1848–49-es
naplójával, Endes Miklós, Kóváry László,
Páll Gábor és Komáromy Ferencz történel-
mi munkáival.

Beleolvassuk Márton Áron püspök le-
veleibe, szentbeszédeibe. Bekukkantunk
Felcser Miklós plébános és Zöld Péter pa-
rochus irataiba, és talán megkönnyezük
Salamon Anikó Gyimes-völgyében gyűjtött
archaikus imádságait. Megvilágosodunk
affelől, hogy a madéfalvi veszedelem
dolgában bizalommal forgathatjuk P. Los-
teiner Leonard OFM, csíksomlyói ferences
szerzetes *Chronologia topografico-geogra-
fico provinciae Transvania et Siculorum*
munkáját.

Mert ott indul Ferenczes könyve, a ma-
défalvi veszedelemhez visszanyúlva, és
bármerre fordul, bármerre fut, bármerre
tapogatózik, mindenhol valami sajtó, se-
bes, sértett részhez ér. Másrészt viszont
azon csodálkozunk, hogy mindeme sajtó,
sebes, sértett részek fájdalma micsoda lírai
intermezzókban sejlik föl a könyv lapjain.
És hát nem kell ezen olyan országos módon

csodálkozni, szép példái eme szöveghelyek
annak, amikor a próza szárait sodró-szö-
vő, rejtőzködő költőből kibukik a feltartóz-
tathatatlan poézis. Vegyünk e könyvből né-
hány példát Ferenczes István poézisére.

„Megy az öreg, feje fölött a felhőket is
rongyossá tépte a balsors, lám, milyen sö-
tetre, hősragúra borult az üdő. Alóla emelt
fővel kimenni, hazamenni a csöppnyi kicsi
asszony, Mária csillámos szemei elé csu-
pán a kacagás váltott lovain lehet, kikre
menetiránynak háttal ül az ember, hogy a
nyomában vizslató hivatal számárfülek-
kel való felékesítését a legfenségebb kár-
örömmel szemlélhesse...”

„Mintha fejszével metszették volna,
olyan vaskosak, olyan egyszerűek, már-már
gorombák ennek a csíki évszaknak az ar-
cai. A bükkösök bölényvörös foltjai ámulat-
nyi idő alatt szederjesednek a lilák százféle
árnyalataiba, miközben a nyírfák Habs-
burg-sárga foltjai mélán iramlanak a na-
rancsos okkeron át a pasztellbarna méla-
búba.”

„Jaj, csak az édesapám sírját ne kelle-
ne felásni! Csak ne kellene a mellkasára,
oldalbordáira taposni. Csak ne kellene az
ásót beledöfni, taposni valahol a sípsont-
ja környékén a fekete földben. Csak ne kel-
lene csákánnyal odasújtani a koponyájából
kinőtt csilagfürtbokrok tövére.”

Nyilván tud más regiszterben is mesé-
lni a székely, ha nagyon muszáj, és erre is
akad bőven, hitelesen, hűen példa a *Vesze-
delmes* könyvben.

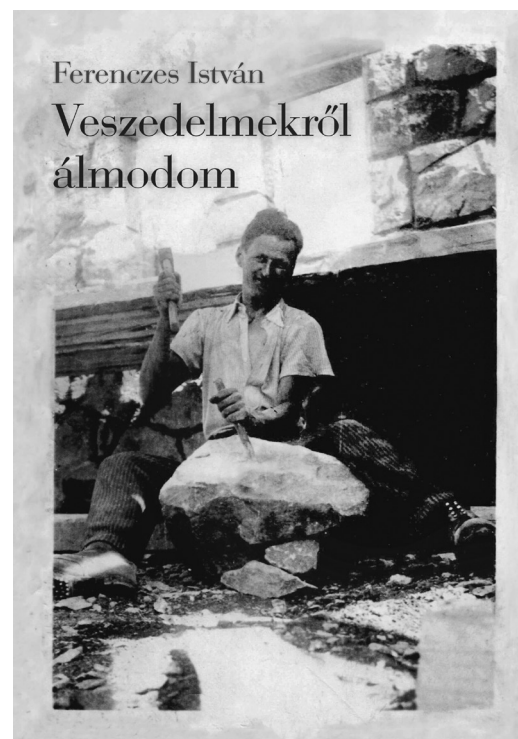
Például ahogyan Ferenczes föliskicceli a
Csíkpálfalván 1949-ben a templom mögötti
temetőben lézengő provokátoroknak, a vá-
rosi proletáriátus képviselőinek nagy igye-
kezetét, hogy a klerikális reakciót a sírkö-
veken üldögélő asszonyok előtt befektítsék.

„A püspök es, mint Horthy, fehér lovon
vonult bé a pálfalvi hívek közé, bezzeg Jé-
zusnak jó volt a számár es Jeruzsálembe
bémenni...” Erre egy talpraesett ménasági
asszony azt felelte, hogy: „Kerestek ugyan
egy szamarat a püspök úrnak, de nem ta-
láltak, mert mind béállt a pártba.”

Például ahogyan Ferenczes elmélázik
azon, mely népeknek milyen időkben hány
himnusza volt, van, és keserűen elkönyve-
li, hogy bizony a székelyeknek is kettő van,
egy igazi, régi, és egy új, amit már min-
denhol gajdolni szokás: „az egyik reszto-
rant illemhelyén danásza egy megmátyu-
sodott atyafi, csak úgy, pisilés közben, hogy
aszongya, hogy aszongya, maroknyii szé-
keej porliiik mintaaaa... Aztán lehányta
magát...”

Joggal jelentkezik a kérdés, hogy „ki le-
het-é irtani egy tájat, mely bölcsőt és ko-
porsót, megváltó jászlat ad?”, miközben
úgy tűnik, jelenünk nem más, mint „cudar
nagyzási mánia, minek Székelyföldön Tri-
anon óta Románia a neve”.

Nyelvről, magyarságról, önazonosságról
minduntalan szó esik a könyvben. Egyik
eszköze a székelyföldi atyafiakon esett, tör-
ténelmi igaztalanságként felfogott szörnyü-
ségek ecsetelésének az, ahogyan Csík-Pál-
falvi Gál János 1875-ben kelt, képzeletbeli
„emlékcirkálásaiban” Ferenczes következe-
tesen áthúzza és magyar megfelelővel he-
lyettesíti a német(osztrák)-latin jövevény-
szavakat. Az emlékirói szándék: „Hadd
tudja meg a becses utókor, hogy miként
álmodánk mi aranyhegyeket, miként éb-
reszte keservre a való, mely nemcsak tes-

tünket sebzette fel, törte meg, veretve vas-
bilincsekbe, hanem lelkünket is a testtel
együtt örökre gyilkolandja.”

Az áthúzott szavak pusztá felsorolása is
tanulságos történetet sugall:

Pedestrisek, Gerzenschule, execéroz-
tak, marschaleroztak, difámáltak, batáta,
burgonya, krumpli, surlatni, verdikt, Er-
ziehungshaus, Feldweibel, szalutál, kar-
cer, béapplikál, appellplatz, swabischul,
Herr Goth, Krucifiksz!, compania, kadett,
granzeregiment, kisztihand, konkludál,
zoll, kontumácia, karantén, alarm, akcen-
tus, komand, gyrás, Gotherhalle, hymnusz,
uniformis, frustok, direkte, reglement, de-
filiroztunk, masiroztunk, ordinánc, plá-
num, komiszér, fasina, ancung, bagázsi,
ledegradáltak, vergáltam, konfiskálás,
stockház, patrolozók, béprezentál.

Ugyanez történi a trianoni cezúra után,
egy másik nyelven, amikor az építőmester
apa nyomát kutatva az 1930-as évek dere-
kán az akkor Hilariopolisnak, vidám vá-
rosnak nevezett Bukarestben sétálunk,
az Andronache-erdőben magyarul majáli-
sozunk, magyar misét hallgatunk a „Ba-
rația” templomban, megtudjuk, hogyan jut-
hatott ajándék szobabútorhoz a fővárosban
szolgáló székely hajadon, hogy nézett ki egy
bordélyházi béret, hogyan lett posztóharis-
nyából és zekéből sötét kalap, acélszürke
kosztüm, fehér puplining, Gubán félcipő,
pettyes nyakkendő, a zakó felső zsebében
fehér díszszekendő.

Tirádám azonban, némely koncepció-
s pert és a szerző lugosi iskoláséveit feldol-
gozó részeket méltatlanul mellőzve, bizako-
dó hangon, azzal a passzussal zárom, mely-
ben az építőmester apa imígyen önt lelket
a Csíksomlyói Népfőiskola hármass épület-
tombjét tervező, vastraverz-hiányban szen-
vedő Kós Károlyba: „Sose aggódjék, művész
úr – mondta neki apám. – Megépítjük fá-
ból. Fából még az angyal petit es meg tud-
juk csinálni.” Ilyen ez a könyv is. Fából fa-
ragott és ragyog. Forgassák bizalommal.

**Ferenczes István: *Veszedelmekről ál-
modom*. Hargita Kiadóhivatal, Csík-
szereda – Kortárs Kiadó, Budapest,
2018.**

NÁNÓ CSABA

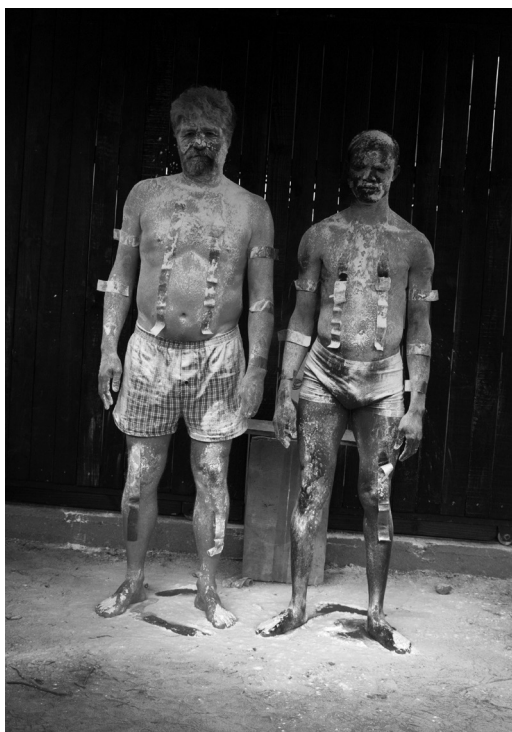
Kertvárosi keringő*

(Részletek)

Egyszer mind elmegyünk onnan, ahol megszülettünk. Ki huzamosabb ideig távozik, ki ideig-óráig. És észrevétlenül majd a végső elmenetel órája is eljön. Elmarad a napsütés, nem kóstolunk többet finom gyümölcsöt, a bölcsőt mások ringatják. Maradnak a kertek, a harangok, az esték és hajnalok, a csillagok, a város, amely nélkülünk pusztább lesz.

(...) Elkerültem szülőhelyemről, aztán visszatértem. Mint egy érzélgős filmben. Pedig ez nem az illúziók játéka. Egy híján két évtized után bezárult a kör. Amibe beletartozik a Háromszög, a Tér, az Utca, a Meredek, a Grund és nem utolsósorban a Ház. A kör megszakadt, a gömb kikapkodt, az egyenes életvonalon megtört, amikor kényszerűségből elhagytuk a szülői házat. Három és fél évtized után idegen környezetben ébredtem, a jól ismert utcák, terek helyett ismeretlen helyeken jártam, de a lelkem mindig visszavágyott oda, ahol Marton Lili gépelte írásait egy tetőlakás teraszán, Kiss Jenő költő vásárolt a szomszéd üzletben, ahol annak lánya, Dalma volt az üzletvezető, vagy Méhes György őszes feje bukkant fel rendszeresen a sarok mögül. Kovács István, az Ajaxot megreformáló, világhírességekkel parolázó fociedző is felbukkant néha, a csodás Ruha István hegedűművészből is belebotlottunk – feltéve, ha nem éppen a világot hódította. Akkor nekem még nem voltak „valakik”, csupán kedves bácsik és nénik, akik belakták a környezetemet. Költözés után szüleim még hat évet éltek. Ha nekem harmincvalahány évesen traumát okozott a költözés, ők egyenesen tragédiaként élték meg. Gyakorlatilag azt a helyet hagyták el, ahol legszebb és legtermékenyebb éveiket élték le. Soha, de soha arra a környékre nem mentek többet. Én is félve. Úgy éreztem, nincs mit keressek ott. Nem tartozom oda. Sírás fojtogatott, ha olykor, nagy ritkán mégis arra jártam. Megannyi élmény, emlék, barátok, szomszédok, nevetések meg sírások, szerelmek és szakítások kötöttek oda ezer meg ezer láthatatlan szálal. No meg a Ház. Ami megvan még. De nem olyan. Elmenetelem után idegen lettem saját szülőhelyemen... És lám, mégis körbejárunk: a tervektől a lemondásig, az örömtől a bánatig, a nemléttől az elmúlásig. Bölcsőtől sírig, háztól házig. És bár a tér valószínűleg végtelen, néha mégis bezárul a kör. Visszafordulunk oda, ahonnan indultunk. A Házhoz. A Térhez. A Háromszöghöz. A parkhoz és a régi kerítésekhez. Gyarló önmagunkhoz. Akár egy gyönyörű keringőben: eltávolodva egymástól, de lépésenként mindig visszatérve a kiindulási ponthoz.

Életem immár nagy részét itt éltem le. Szinte minden a kertvárosomhoz köt: a házak, az utcák, a kerítések, a fák és a

Erőss István: *Dialogue videorészlet*

parkok, a barátok és ismerősök. És még egy helyhez kötődöm szorosan, ami emlékeimben, egyéniségem formálásában, emberré válásomban legalább olyan fontos helyet foglal el, mint a kincses Kolozsvár. Ez pedig szüleim szülővárosa, nagyszüleim otthona, a felhőtlen gyerekkor színhelye: Temesvár. És abban is elsősorban a Gyárváros. E kettőről próbálok megemlékezni úgy, hogy lehetőleg kerüljem a túlzott, csöpögős nosztalgiát, de elevenítsek fel néhány élettörténetet, megtörtént eseményt – még ha nem is mindig a legszebbek közül valók. Hiszen minden mi vagyunk: a jó és a rossz összegezése, elődeink és utódaink emlékezete, a megtörtént és megtörténhető dolgok summája. Nézzük hát, mit hoztunk és mit viszünk magunkkal ebből a hol gyönyörű, hol megpokoli világból.

(...) Biztonságosnak számított a negyed, a legsúlyosabb bűncselekmény, amire gyermekkoromból emlékszem, az volt, hogy a szomszéd garázsából elloptak néhány kanna benzint. Forgalom alig volt, néha kiültem a Három püspök téren a kispark egyik korlátjára, és felírtam az Attila útról felkanyarodó kocsik rendszámát. Estére nem gyűlt össze több a lapon, mint 20-25 szám. Sokáig azt hittem, ezzel a szárazközzel egymagam vagyok, megijedtem, hogy ez valami betegség, aztán később örömmel értesültem, hogy más gyerekek is számolták az autókat, írták a rendszámokat. Senki sem tudta megmondani, hogy mire volt jó. De legalább megnyugodtam, hogy nem az egyetlen hülyegyerek vagyok a városban. A gyér forgalmat úgy is fel lehetett mérni, hogy szinte egész nap az utcán fociztunk, és a szüleinknek nem kellett azért aggódniuk, hogy elűt valami. Ha néha arra tévedt egy gépkocsi, aki észrevette, elkiáltotta magát, hogy „autóóóó!!!”, megálltunk egy percre a játékkal, majd folytattuk, ahol abbahagytuk. Más típusú kocsit, mint Daciát, nem is nagyunk láttunk, az egyik szomszédunk Renault-ja, vagy a másik szomszéd rozoga Moszkvicsa

már csodaszámba ment. Ebbe a környezetbe születtem bele, úgy gondoltam, itt alapítok majd családot, a pajtások is mind itt maradnak, és azt is hittem, ha majd eljön az időm, innen távozom az örök nyugalomba. Enyhén szólva naiv voltam...

(...) A temető nem volt távol tőlünk, előbb tudtam, hol van az, mint az óvoda vagy az iskola. Egy sírunk van, az is szerény, fedetlen, és a domb tetején, egy nagy fa árnyékában húzza meg magát. Elsőnek anyai nagyapám, Dénes lett oda eltemetve. Akit sosem ismertem, de már gyerekként tudtam, hogy a családnak fontos volt megőrizni az emlékezetben. Kérdezték olykor a nagyok, kihez viszek gyertyát? „Ismeretlen” nagyapámhoz – mondogattam, már-már büszkén, hogy nekem is van valakim a Házsongárdban. Világításokkor nem volt felhajtás, nem volt sírás és rívás, nem volt virágerdő a sírján. Anyám és apám fogta a kezem, nagyamával karöltve csendben felballagtunk a jól ismert, kanyargós kisutcákon a temetőig. És bár nem potyogtak a könnyek, gyerekként is rájöttem, fontos pillanatok ezek. A gyertyák lángja feloldotta az est hidegét, sokszor éreztem úgy, ezek a család legmeghittebb pillanatai. Amikor igazán együtt vagyunk, és mindenkit megérint „ismeretlen” nagyapám őrző emléke.

(...) Bakatársaim között akadt egy Suceava megyei srác, valami Istentől elfeledett faluból jött, embert ritkán látott a katonaságig, nemhogy magyart. A sors úgy hozta, hogy elég gyakran osztottak be egymás mellé különféle akciók során. Idővel elég jól kiismertem társamat, hamar rájöttem, hogy geopolitikai helyzetéből következően nem sokat tud a világról. Sőt Romániáról sem. Nagy általánosságról dumáltunk, de többnyire mélyen hallgattunk. Aztán egyszer szóba került, honnan jöttünk. És minek. Mondom, Erdélyből, Kolozsvárról. Azt kérdi a kolléga, az hol van? És akkor a kisördög előbújt belőlem. Mondom neki, Erdély régen Magyarország része volt, most önálló állam. Jó, jó, de akkor mit keresel itt? – kérdi. Magyarázom, hogy tapasztalatcserére küldtek, mert létezik valami nemzetközi egyezmény Románia és Erdély Köztársaság hadseregei között, évekig készítettek a küldetésre, megtanultam románul is, bla, bla, bla... Többet nem mondhatok, hadi titok – tettem hozzá suttogva. A kolléga bölcsen bólogatott, majdnem megesküdött, hogy senkinek sem árulkodik Erdély Köztársaságából jött kollégájára, pecsét alatt őrzi majd a titkot. Előbb azt hittem, hülyéskedik. Aztán, amikor néha titokban rám kacsintott, mintha csak mi ketten tudnánk, hogy Elvis valójában él, kezdtem hinni, hogy bedőlt a mesének. Mielőtt áthelyezték egy másik egységhez, megkeresett. Elkérte a címet, le is írtam neki: Kolozsvár, Erdély Köztársaság, Kossuth Lajos utca 10. A lelkére kötöttem, csak akkor írjon, miután leszerelt, mert az állam nem szereti, ha külföldről érkezik levél, megüthetem a bokámat. Nem tudom, vajon megkereste-e később Erdély Köztársaságot a térképen. De én azóta is várom román barátom levelét...

>>>> folytatás a 16. oldalon

(...) Rosszabb időkben az mentette meg családjunkat, hogy olykor megjelent egy nagybajsú bácsika székely harisnyában, fekete csizmában, zekében és kalapban, lepakolt két-három zsák pityókát a teraszon, oszt ezzel átvészeltük a teltet. A székelyföldi rokonok gondoskodtak rólunk, bár sosem tudtam, éppenséggel ki az a kedves bácsika vagy nénike, aki ideig-óráig ellátott bennünket némi krumplival. De személye imába volt foglalva... Azt mondják, a kommunizmusban azért nem halt senki éhen, mert abszolút mindkinek volt egy ismerőse, vagy az ismerősének volt egy ismerőse, akinek volt egy ismerőse, aki némi indexen lévő prohibíciós kaját be tudott szerezni. Így jutottunk például mi is ünnepnapokon húshoz. Szüleimnek volt egy részeges barátja, aki körzeti rendőrből lett vágóhídi inspektor. A fickó, mikor kilépett a húsüzemből, még a kalapjában is szajrét hozott ki. Amikor néhanapján beállított hozzánk is az „áruval”, azt az egész család megkönnyezte. Flekkent sütötünk, és egész nap ünnepeltük jótévőnket.

(...) Pelcz úr, akinek családja a Hold utcai házunk udvarán közvetlen szomszédunk volt, a cipésmesterséget üzte. Gyerekkoromban már régen nyugdíjas lehetett, de naponta kiült az ajtójuk elé, elővette szerzőségeit, és bütykölte a cipőket. Pelcz bácsit mindenki urazta, innen is látszik, hogy a szakmának volt még tisztelete az emberek körében. A hatvanas évek végén, a hetvenesek elején működött, amolyan illegalitásba vonult úri cipészként. Illegalításban, mert soha senkitől nem hallottam, hogy az államnak dolgozott volna. Ez sok szakemberrel előfordult azokban az években, a háború előtt magánműhelyeket tartottak fent, aztán az államosítás után nem akartak részesei lenni az új rendszernek, és bár szinte mindenüket elvették, otthon dolgoztak tovább megmentett szerzőságaikkal a régi klienseknek. Ezt viszont a nyugdíjuk sínylette meg, hiszen kevés hozzájárulást fizettek az államnak, így aztán szinte életük végéig gürizni kényszerültek ezek a remek mesteremberek.

(...) Nagypám nem engedte dolgozni az asszonyát. Ennek semmiféle filozófiát nem tulajdonított – sem ő, sem a környezete. De hetvenévesen is megfogták egymás kezét, és mérhetetlen szeretettel néztek egymás szemébe. És nagymama büszke volt, hogy a maga módján szolgálhatta családját, becsülettel felnevelte fiát és részben unokáját, és nagypapa sosem kérkedett azzal, hogy évtizedeken át – ahogyan annak idején megfogadta: amíg élt és mozgott – családjáért munkálkodott. Imádták egymást, és tanúsítom, hogy nagyszüleim sosem veszekedtek. És ez elsősorban végtelenül elnéző nagypámnak volt köszönhető. Sokszor hallottam a következőket: „Lajcsi, hozd kérlek ide azt az izét...” Nagypám feljebb tolt a szemüvegét. „Mondom, hozd ide azt a mic sodát!” – mondta hangosabban nagymama. Az öreg angyali türelemmel nézett rá. Nagymamám majdnem kiabálva: „Hát nem érted? Hozd már azt a hogyishívjakot!” Nagypám, beletörődve a lehetetlenbe: „Nem értem, Pösze, de mindjárt hozom...”

Révész Ákos: *Nature Series 20 08*

(...) Nos, hát így vagyunk mi, itt ragadt barátaim. Nem kell már sok, és elmondhatjuk, hatvan éve koptatjuk magunk alatt a földet, és még mindig nem tudjuk, mi végre vagyunk itt. De ha nem is mindig tudjuk, hova tartunk, legalább az legyen tiszta számunkra, honnan jöttünk. Nem tehetünk róla, hogy ide születtünk, hogy 16 évesen a Duna-csatornán kötöttünk ki örült pártaktivisták kívánságára szocializmust építeni. Arról sem, hogy 18 évesen a szeku faggatott képtelen dolgokról, amiket eszünkbe sem jutott elkövetni. Fél életünket egy elmebajos diktatúrában, a másik felét hazugok és kétszínűek társaságában éltük le. Egyik sem jobb, mint a másik. Harminc év alatt eltűntek álmaink, elszálltak reményeink. Csak a pofánk járhat – ki tudja, meddig? Itt vagyunk, ahol soha sehova sem érkezik senki, hiába indul el. Ahol minden a véletlenre van bízva. Gondolkodhatunk azon, mi végre vagyunk itt, ahol győzött a hazugság, a butaság és a felületesség az értelem felett, ahol gazfickókból népeket szédítő próféták lettek. Gondolkodhatunk, de már nem érdemes. Elvesztünk, és ezt jó, ha fejünkbe vessük. Hangtalanul és arctalanul úszunk a szennyes áradatban cápáktól körülvéve. Nekünk nem jutott a fényből, sem a szentbeszédből. Sosem mérték minket egyforma mércével. Tényleg csoda, hogy nem lettünk a vétkeseknél vétkesebbek.

Háború és forradalom közötti időszakban születtünk. Sosem hordtunk fegyvert, mégis mindig harcban voltunk valamivel. Hogy mivel – azt bizony mindig mások mondták

meg. „Hol van már a tavalyi hó?” – kérdegetjük válaszra sem várva. Tudom, nagyot változott a világ: ami volt, már nincs, ami ma van, az hamarosan nem lesz többé, és nem is keresem a tavalyi hó nyomát. Így forog körbe a világegyetem, mi pedig a kispadról nézzük a váltakozó korok forgatagát. Ám néha mégis megcsap a hátam mögött hagyott évek szele. Bár ugyanott lakom most is, abban a kertvárosban, ahol fél évszázaddal ezelőtt kergettem az álmokat meg a lányokat, és szánkóval vagy rögtönzött sítalpon ereszkedtem alá utcánk hótól fedett kacskaringóin, a meredek ma már nem tűnik annyira meredeknek, a gyerekek sem annyira soknak és vidámnak, és a hó sem omlik a háztetőről a nyakunkba. Mindnyájan elmegyünk egyszer. A fákkal, a házakkal, a kertekkel együtt mi is eltűnünk a semmiben. Jönnek mások, akik már nem emlékszenek ránk, a térre, a kövekre, a hófödte tájra, a jeges utakra, és majd nyári kalandjaink is köddé válnak.

Hát így vagyunk, itt ragadt barátaim.

Egyelőre maradtunk még néhányan a ringatózó fák alatt, a folyók mentén, a város zajában, kik olykor visszanezünk. Néha megtörve, de egyenes gerinccel, „... anynyi balszerencse közt, oly sok viszály után” van, amire emlékezünk! És, ami a legfontosabb: míg létezzük, emlékeink is tisztán megmaradnak bennünk.

* A szerző Kertvárosi keringő című kötete az Exit Kiadó gondozásában készül kiadásra.

DAN COMAN

üzenetek

(mesaje)

Nagyon gyakran leszek szerelmes, írtad nekem.

A Nap eltűnt a zsinagóga mögött,
az irdatlan husky pedig feltápáskodott a fűből, és
hőségtől puffadtan, mindnyájunk iránt közömbösen,
átfordult nyugodtan a másik oldalára.

Csak a galambok azok a lények, amelyektől félek,
rémes kórokat hordoznak, hess-hess!, tűnjetek innen!
(az első kávé után megszűnt a remegésem.)

Most beléd vagyok szerelmes, mondtad, de egy holt városban
a szerelmet tisztelni kell és a legnagyobb tapintattal
érdemes kimutatni.
(napfelkeltéig mit csinál a hőség?
hová rejtőzik el, hol találja meg saját, különbejáratú helyét?
hajnalig mindnyájunk agya elalszik.)

Az ötödik és kilencedik kávé után beosontunk a hotelbe
(amire a Nap ismét kibukkan a zsinagóga mögött,
ki emlékszik még?)

Magabiztosságod, amivel cigit sodorsz utána.
Ruganyos melleid, jéghideg talpad.

Most szerelmesek vagyunk, nem okozhatunk csalódást.
A gyönyör
mindig máshonnan jön, írtad nekem,
ne tévesszük össze a dolgokat.

Hazafelé mentem két sör után, amit a Corsóban,
és arcom egy pillanatig visszatükrözött a telefon,
a Rebreanu középsuli második emeletén lévő főkát idézte fel.
Azt a százéves, kitömött állatot,
amellyel minden végzős hosszan fotózkodik,
és amely túlél mindenkit
összefoltozottan, egyedül, agyonporosodva.

gyere, nézd:

(vino să vezi)

fejtem egy gyógyszeres szekrényke
fertőzésmentes, hűvös hely
biztonsági okokból tervezett furnér téglalappal
csúsztasd be kezéd. végy el friss tablettákat
azonnal segítenek a feledésben

gyere, nézd:
fejtem egy plüssmaci
puha és antiállergén
karjaid közt alhatsz velem,
ajándékba adhatod kisgyermekes családnak,
porold le, vágd a falhoz, dobd ki az ablakon
moccanatlan vár majd rád az aszott fűben

Dan Coman (1975, Gersza / Gertia I – Gersa I, Beszterce-Naszód megye): román író, költő. 2003-ban debütált az *anul cârțiței galbene* (a sárga vakond éve) című verskötettel, ezt követően máig újabb három verskötetet és négy regényt jelentetett meg, valamint egy, George Enescu zeneszerzőről szóló, regényes életrajzot. Több fontos romániai és külföldi irodalmi díj kitüntette, írásai megjelentek eddig amerikai, francia, kanadai, magyarországi, svédországi, szerbiai, szlovéniai antológiákban is. Besztercén él, szervezője az ott rendszeresen sorra kerülő, *Poezia e la Bistrița* elnevezésű nemzetközi irodalmi fesztiválnak.

Fejér Bernadett: *Exitus 1*

gyere, nézd:
fejtem egy kitömött madár
az üveghal a tévé tetejéről
a vitrinbe zárt porcelán hercegnő
amit közelhajolva dicsérnek a vendégek
az ágy alatt lapuló persely, amely arra vár,
hogy millió darabra törje valaki

gyere, nézd:
fejtem egy város északon
magány és csönd, ami nagyobbat üt, mint a kór
hülye és szegény oktatóktól nyüzsgő tanári szoba
a kihalt utca, a peregibolt
a száraz levegő, amely gyapjúként szűrja a szemet

gyere, nézd:
fejtem egy gyönyörű kávékert
tél közepén egy ládikóban az erkélyen felejtve
amikor a fénynek nincs többé ereje és a föld már jeges

a kávékert fölött a hó
úgy reszket, mint vak macskakölyök, amelyet
szürkületkor elhagytak egy kerítés tövében.

nem én vagyok

(nu sînt eu)

soha nem is voltam. ne legyen elvárásod felém.
tizenkét éves koromtól apró, fekete herezacskó
nő a szív helyén – kicserélni már senki nem tudja.
hisztérikus gyermekévek, ótvar kamaszkor,
3D-s felnőtt élet, féloldalról megvilágítva,
s csak miután az ebédlőben összegyűl
elegendő vendég.
bio növesztésű test és örült elme
amely tönkrezúz mindent már mielőtt
egyáltalán kigondolhatnám.
ne kérj szerelmet tőlem. se bizalmat, se odaadást.
amit tudok: mozdulatlanul maradni melletted, megnevetetni téged,
eltűnni nyomtalanul.
mutató és kulturált vagyok. használj, amikor a városban jársz,
iskoláknál & sörkertekben, keress velem fotózkodókat és pénzt –
a szovátai medve vagyok, aki mindenkinek szuvenír.
de szerelmet nem.
se gyönyört, figyelmet, biztonságot.
irdatlan pénisz lüktet az agy helyén,
többé senki nem képes csillapítani.

A szerző *Insectarul Coman* (A Coman-rovargyűjtemény)
című kötetéből (Charmides Kiadó, Beszterce, 2017).

SZONDA SZABOLCS fordításai

PAPP ATTILA ZSOLT

A rajzfilmművész, akinek a csillagos ég a határ

Ha van olyan magyar animációsfilm-rendező, akinek az alkotói jelentősége, a szakmai elismertsége és a népszerűsége teljes összhangban van egymással, az Jankovics Marcell. A magyar animáció egyik – ha nem „a” – legkiemelkedőbb alakjának művein (hasonlóan a Dargay Attilához vagy Nepp Józseféhez) nemzedékek nőttek fel: bizonyára alig van olyan magyar család, amelyben ne találkoztak volna valamilyen formában legalább a *Magyar népmesék* sorozattal. Azzal a *Magyar népmesékkel*, amelyet nemrég nyilvánítottak hungarikummá – teljes joggal –, és amelynek az újraindítását (pontosabban a folytatását) tervezik. Jankovics Marcell jövőre lesz 80 éves, és a Magyar Művészeti Akadémia – amelynek oszlopos tagja, idéntől pedig tiszteletbeli elnöke –, nem erre az alkalomra időzítve ugyan, de egyértelműen ünnepi-tiszteletadási szándékkal gyönyörűen kivitelezett, láthatóan reprezentatívnak szánt életműösszegző albumot jelentetett meg róla.

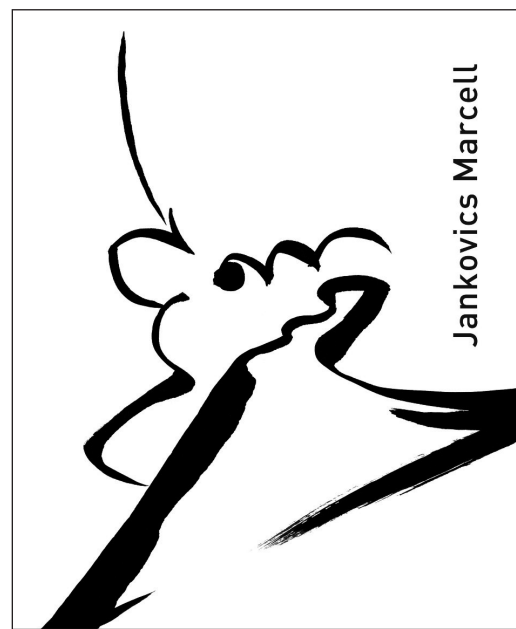

A könyv műfaját némi tétovázás után írtam le, mert a Fejérvári Gergely szerkesztette kiadvány egyszerre többfajta célkitűzésnek kíván eleget tenni, ami egy ilyen sokrétű figura – rajzfilmrendező, grafikus, művelődéstörténész, közéleti ember – esetében cseppet sem egyszerű vállalás. Elvégre egy gazdagon illusztrált, kiváló minőségben nyomtatott, több mint 300 oldalas munkáról van szó, amelyben egy rövid és tárgyyszerű önéletrajz erejéig teret kap maga Jankovics is, de olvashatunk két – az animációs és a néprajzos-művelődéstörténeti munkásságát feldolgozó – tanulmányt róla; és ott vannak a képek, az életút és az életmű jól és kevésbé ismert lenyomatai, a *Mélyvíz-Sisyphus-Küzdők* triptichontól a *János vitézen* vagy a *Fehérlófián* át *Az ember tra-*

gédiájáig – sőt, a *Trianon-gúnyrajzokig* és a készülő *Toldiig* (a képanyag a könyv bőven több mint felét teszi ki – ezért is merem használni az „album” megnevezést). A kötet tipikusan a *hommage* jellegű kiadványok sorát gazdagítja: jó kézbe venni, gyönyörködni benne, megtalálni lapjain az alapinformációkat, majd a polcon kiemelt helyet biztosítani neki, ám egy valódi monográfia igényét nem váltja ki – de valószínűleg nem is ez a célja.

Jankovics Marcell animációs filmjeiről *Sziszifusz a csúcson* címmel Varga Zoltán közöl alapos, de nem túlbeszélt áttekintést: nála alkalmasabb szerzőt aligha találhattak volna a feladatra, a filmtörténész a magyar animációs film kiváló ismerője és monográfusa, legutóbbi kötete *A kecskeméti animációs film* címmel szintén az MMA Kiadónál látott napvilágot. Nem volt könnyű dolga: Jankovics munkásságának teljességigényű áttekintése jóformán lehetetlen, bár az életmű – a művész saját bevallása szerint – még így is töredékes, több filmtervét a körülmények miatt nem tudta kivitelezni vagy kénytelen volt félbehagyni (például a *Biblia* történeteit feldolgozni tervezett rajzfilmsorozatot, amelyből a finanszírozó visszalépése miatt végül csak a kezdő epizód készülhetett el). „Ha mindazt megcsináltam volna, amit nem csinálhattam meg, akkor nem tudtam volna megcsinálni, amit megcsináltam” – írja némi öniróniával Jankovics, bemutatkozó írása végén.

Az elkészült életművön Varga avatott kézzel kalauzol végig, úgy, hogy nemcsak a bemutatás kronológiai szempontjait tartja szem előtt, hanem a rendező stílusában és vizuális szemléletében végbement (át)változásokat is érzékletesen vázolja fel: azt, ahogyan eljutott a legtöbb epizódot megért magyar rajzfilmsorozatként számon tartott *Gusztáv* komikus karakterrajzától a fentebb említett triptichon, a *Mással beszélnek* vagy a *Prometheus* egzisztenciális elidegenedés-parafrazisain keresztül az első egészestés film, a *János vitéz* mesei motívumrendszeréig, amely a

későbbi nagy munkákban – az összetevethetetlenül egyéni képvilágú *Fehérlófia*, az *Ének a csodaszarvasról*, *Az ember tragédiája* kozmikus-történelmi látomása – teljeseedik ki. A tanulmányba még olyan kuriózumok is beleférnek, mint az, hogy a Hanna-Barbera amerikai animációs megastúdió megvásárolta a *János vitéz* forgalmazási jogait – de csak azért, hogy ne mutassák be angolszász nyelvterületen, mert a különleges képvilágú közép-európai rendező munkájában konkurenciát láttak. (Ezzel szemben a *Fehérlófia* külföldön népszerűbb és elismertebb volt, mint Magyarországon.)

A mesei-mitologikus szimbolika jelenléte és Jankovics-védjeggyé válása összefügg a rendező kultúrtörténeti érdeklődésének elmélyülésével, a mesék és mítoszok jelképisége iránti szenvedélyével, azok mélyreható vizsgálatával, amely a nyolcvanas évektől számos művelődés- és művészettörténeti írást, tanulmányt, könyvet eredményezett – a művész ebbéli munkásságát a barát és munkatárs, Hoppál Mihály néprajzkutató veszi lajstromba. A szerző idézi Jankovics világképének központi gondolatát, miszerint: „a mesék és mítoszok vizsgálata [...] arra ösztönzi az embert, hogy olyasmiról utána keressék, ami az elsődlegesen benépesült északi félteke lakóinak tudatában többé-kevésbé azonosan tükröződhet. Ez pedig nem más, mint a csillagos ég.” Jankovics elképzelésében a népmesék, mondák, mítoszok kialakulásában az archaikus embernek az égitestek mozgásához, a csillagászati jelenségekhez való viszonyulása játszotta a főszerepet, vallási képzeletünk pedig egy hajdani „csillagvallás” nyomait őrzi: műveinek ornamentikája, mitologikus-mesei stílusa, kozmikus víziói ebből az alapállásból válnak érthetővé és értelmezhetővé. Az életpálya film-művészeti, kultúrtörténeti és közéleti vonatkozásai így alkotnak koherens egészet – megrajzolva egy nagy alkotó szellemi portréját. Egy olyan művészt és gondolkodót, aki nyolcvan felé közeledve sem pihen: hiszen a határ a csillagos ég.

Jankovics Marcell. Felelős szerkesztő: Fejérvári Gergely. Szerzők: Varga Zoltán, Hoppál Mihály. MMA Kiadó, Budapest, 2019.

Kép a készülő *Toldi*-rajzfilmből

BARTHA RÉKA

Vidám életünk, akár egy sepsiszentgyörgyi turkáló

A Radu Afrim által írt és rendezett előadásokból általában pontosan megmérhetjük a társadalom pulzusát. Hitelesen mutatják meg, hányadán is állunk idehaza az élet dolgaival, mennyire mélyre merülünk a hétköznapi spleenbe, melyek azok a mechanizmusok, amelyekkel megpróbálunk kikászálódni belőle. Nincs ez másképp a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színházban október elején bemutatott, *Amikor telihold ragyog a turkáló felett* című produkcióval sem, amelyben elsőként a létrehozás túlradó örömét és lelkesedését tapasztaltam. Mert azért azt hadd tegyem hozzá itt – és azt hiszem, hogy egy ideig aligha vonatkoztathatunk el ettől –, a produkció megvalósulásának prózai részletei, körülményei is beleégnék a hangulatába. Rövidebben: a járvány kezdete óta ez volt az első beltéri színházi előadás, amit láttam, és ezzel sokan lehetek még így a sepsiszentgyörgyi, színpadra épített nézőtérén. Ráadásul a bemutatónak a bizonytalanságnak a tudatában tekintettük meg, hogy akár „az utolsó” is lehet (egy ideig), ha az újabb színházbezárások Damoklész-kardja ismét lesújt a romániai színházi világra. Ez az alaphangulat pedig (még ha nem is egészében tudatosan) felpörgette a művelőzetet, hangosabbá és vaskosabbá tette a nevetést, színesítette a nyelvi poénokat, amely az Afrim-szövegben és annak színpadi jelenvalóságában amúgy is közvetlen „támadás” volt a rekeszizmainkra. Igazából nem is emlékszem, hogy melyik volt az a bizonyos előző alkalom, amikor ennyit nevettem színházi előadáson. De az is könnyen megeshet, hogy nem is volt még hasonló élményem...

A színpadi történetet szinte össze sem tudom foglalni úgy, hogy hiteles és kimerítő legyen. De valami olyasmit árulnék itt el belőle, hogy a kisvárosi, majd hogyanem mitikusan egyhangú hétköznapokat villantja be, és ezek szinte észrevétlenül siklanak át egy pogány-gótikus rituáléba, amely révén szempillantás alatt egy noir komédia kellős közepén találjuk magunkat. Sikert-e egészen homályos pontossággal megfogalmaznom a lényeg? Nyilván, azok tudják megállapítani, akik

látták vagy megnézik majd a Radu Afrim által írt és rendezett, helyenként mágikus realista jegyekkel fűszerezett, kisvárosi, zenés társadalomkritikai komédiázást.

Az afrimi szimfóniában minden van az imént felsoroltakból: a szín maga is a hipster és a hagyományörző jelleg keveredése, és aki gyakrabban megfordul Sepsiszentgyörgyön – a legvagányabb turkálók székelyföldi hipster-városában – egyáltalán nem csodálkozik majd ezen a settingen, amelyben a két jelleg azonos hangsúllyal van jelen. A Golyó&Son nevű turkálóban ugyanis vidéki, filmes influenszerek (Székely Claribella), hipster zabigyrekek (Karcscika), konzervatíván férfifaló vénkisasszonyok (Dima Carmen), illetve kisvárosi pletykavlog írói (Tamara) fordulnak meg. Keressük a sivár hétköznapjaikat feldobó, alkalmi ruhadarabokat, vagy éppenséggel ebben a kereskedelmi ágazatban dolgoznak. A szentély patrónusa, Golyó tulajdonképpen egy diffúz családi hagyományt őriz az értékes kacatokkal teli kisboltja révén, ami látogatóinak alkalmi örömeiket, számára pedig egyfajta meghasonulást jelent, a családi örökség terhét, amelynek eredményeként egyszerre több személység is lakik benne, de ennek köszönhetően ismerőseinek és vásárlóinak köre kiterjed a vidéki (ál- vagy igazi) arisztokráciára is. Azonban, ha a mitikus elemeket kitöröljük a történetből, akkor Radu Afrim tulajdonképpen azt mutatja meg: épp ennyire „érdekesítő” az élet egy olyan kisvárosban, amelynek lakói beleragadtak a hagyományörzésbe (igazából ők sem tudják már pontosan, hogy ez mit is jelent, hiszen jobbára külsőségekben – székely ruha gyanánt vagy a bútorfestés turbékoló gerlének képében – jelenik itt meg), közben meg hatalmas lelkesedéssel szeretnének rákapcsolódni a világ kozmopolita áramlataira, még akkor is, ha ezek kicsit későn, kicsit használt formában jelentkeznek náluk (ugyancsak külsőségeként), Golyó ruhaguru turkálójában. Ebben áll a társadalomkritika vaskosabb része a produkcióban. És ez egyben a többi vonatkozást is magyarázza: a rituáléba csomagolt idegengyűlöletet, és a vámpírmivolt sajátosan

székely megjelenítését (az álarisztokrata gótikus lédi, Puskás Hajnalka éjfélkor Zorica Pușcașiuvá változik, és nem vért kortyol, hanem románul kezd gagyogni teljesen oktanul, ebben áll az ő „vampírsága”).

Radu Afrim azonban szeretettel, rengeteg humorral (iróniával, nyomokban a védjegyként is említhető szarkazmussal) fordul ehhez a közeghez: mitikussá és meseszerűvé varázsolja, olyan szereplőkkel népesíti be, akik nemcsak érdekesek, hanem szerethetők, nevetetőek is. A meglepetéseffektus, a noir komédiázásba való átfordulás is kacagtatóan könnyfacsaró, hiszen a feloldozást e közeg számára egy pogány áldozati rituálé jelenti, amely először prózaian meghíúsul, majd megtalálja valódi célpontját az ismert Zara-üzletlánc vezérgazgatójának személyében, aki mit sem sejtve a későbbiekben látogat majd a mitikusan veszélyes tájakra, természetesen gazdasági érdekek által vezérelve.

THEÁTRUM

A sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház társulata feltétlenül bizalommal járja végig a rendező-szövegíró által kijelölt útvonalat: a szerepek itt egyszerre testhezállók, és teszik lehetővé az egyéni alkotást, hozzájárulást (azt hiszem, manapság tulajdonképpen ezt nevezi a színész „álomszerepnek”). Ennek hajtóműve és ösztönzője pedig az, hogy a produkció „karmestere” magabiztosan sétál a populáris kultúra különböző jelenségei között – mind a szereplők és környezetük megalkotását, mind pedig a szöveg tartalmi-stiláris elemeit illetően, ami Kali Ágnes fordítói munkáját is dicséri, amelyeket szépen kiegészít a Kónya-Útó Bence komponálta zenei világ –, ebben a sajátos „maiságban” pedig a társulat igencsak otthon van. Az összhang első látásra is egyértelmű. De az alakítások pontos vonalvezetéséből is kiviláglik: közülük is kimagasló Pál Ferenczi Gyöngyi misztikus vénkisasszonya, illetve Benedek Ágnes izézen triviális Székely Claribellája (akit korábbról már ismerünk, Radu Afrim előző sepsiszentgyörgyi rendezéséből). Persze, színpadi kórusműről beszélünk itt, amelyben jobbára tiszták a hangzások, helyenként a szöveg lírikus sodrása karcos apróbb, de igazából nem zavaró vagy összhangbontó törésvonalakat.

Amit az eléggé kiterjedt „afrimológiai” szaktudásomnál fogva sajátságosként tapasztaltam ezúttal: itt a társadalomkritikának nincs metsző éle, ahogy ahhoz az eddigiekben hozzászoktatott az általa szignált előadásokkal. Vicsesen hangozhat, de a román színházi világ fenyegetésének jót tett az egészségügyi krízisidőszak bizonytalansága és esetlegessége, amelynek drámai alapozását nem tupirozza tovább, hanem rengeteg humorral szelídít meg, új műfajt hoz létre: a mágikus realista, szociálérzékeny kabarét, amelyben „a közvélemény-kutatás olyan a társadalomnak, mint benzin a dízelmotorok”, a „nagy szerelmek pedig kis lángon égnék”.

Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház. *Amikor telihold ragyog a turkáló felett.* Írta és rendezte: Radu Afrim. Fordította: Kali Ágnes. Szereplők: Erdei Gábor, Kónya-Útó Bence, Pál Ferenczi Gyöngyi, Gajzágó Zsuzsa, Benedek Ágnes, P. Magyarosi Imola, Szakács László, Vass Zsuzsanna, Csomós Tünde Tímea, Bartalis Szabolcs. Díszlet- és jelmeztervező: Irina Moscu; zene, sound design: Kónya-Útó Bence; színpadi mozgás: Vass Zsuzsanna; ügyelő: Csomós Tünde Tímea; sűgő: Dobra Mária Magdolna.

MÁRCUJTIU-RÁCZ DÓRA

Szigetközben szálloda

Szántai János szerzői lendülete az utóbbi években jelentősen alábbhagyott, mintha a publicista nem engedte volna szóhoz jutni az író. Legutóbbi kötete, *A Jó, a Rossz, a Csúnya és egyéb mesebeli párbajok* óta (2013) évekig nem publikált sem gyermek-, sem felnőttirodalmi kötetet. Majd évek teltevel egyszerre kettő is napvilágot lát: a *Kolozsvári Robinson* (2019) című líra-, valamint közel fél évvel később a *Szálloda* (2020) című prózakötet. Ha ennyire közel áll két irodalmi vállalkozás egymáshoz, óhatatlanul is az első olvasói reflexünk az, hogy összevessük a kettőt. És valóban, nem különbözhet és nem hasonlíthat ennél jobban egymásra a két darab.

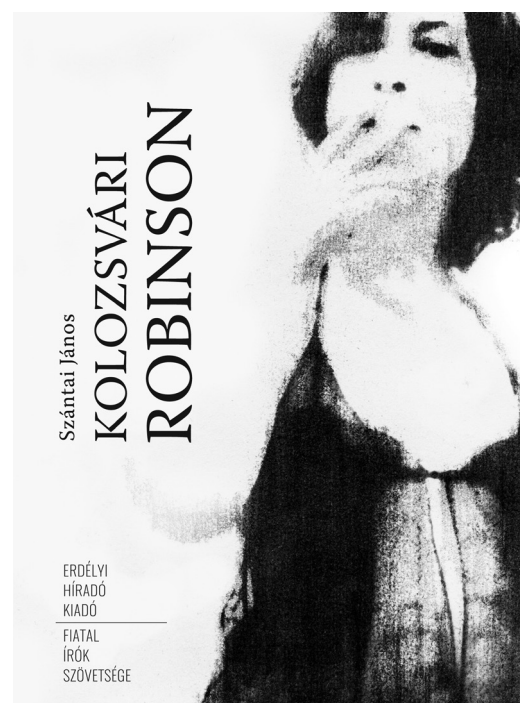
kritika

A két kötet tematika szempontjából rendkívül hasonló: mindkettő az erdélyi létre reflektál valamilyen formában, öndefiniálási-megértési kísérletek sorozatából áll, amelyek mikor megvilágosodás, mikor frusztráció formáját öltik. A *Kolozsvári Robinson* ezt gördülékenyen, ciklusokba rendezett hosszúversekben szemlélteti, felhasználva a már évtizedek óta folyamatosan alakuló kolozsvári vízi tipológiát. Ha közelebbről megfigyeljük Szántai verseinek képi elemeit, elsősorban Valentin Lustig kolozsvári születésű képzőművész munkáira tudnánk asszociálni. Lustig meseszerű-mitologikus festményein is feltűnik ez a Kolozsvárt szigetként vagy kikötőként ábrázoló elképzelés, például a *Mária Terézia méltó fogadtatása a Kolozsvári kikötőben* című munkában (az aránytalanul óriási, négy csónakon trónoló Mária Teréziát megszelídített bálnák húzzák be a város felé) vagy a *Belvedereben*. Érdekes Lustig festménye felől olvasni *A feltételes kikötő* című verset, amely ebbe a képi világba helyezi el a kolozsvári kultúra gazdagságát, történelmi múltját, amelyek az utcák „holtágaiban” mintha kimúlni látszanának: „Átmegyünk a téren./Itt valamikor megnyílt a Vörös-tenger, mondom [...] Kell itt lennie valahol egy kikötőnek, mondd.” Szántai János kortársai is látszólag osztoznak ebben a vízióban: különösen Papp Attila Zsolt *Az atlantiszi villamosában* (2018) konkrétan utal a fentebb idézett Szántai-versre, mire mintha maga Szántai is vissza-válaszolna az *Elhagyjuk a teretben*: „A tér bele-süpped a tengerbe:/csipkés családias kis Atlantisz”. A *Delfináriumban* is egy víz alatti város tárul elénk („Odébb a templom tornya épp kilóg a vízből”), a *Hétfő és Robinsonban* ráadásul a Kolozsvár-sziget süllyedése egy szabad szemmel követhető folyamat. Az *Elhagyjuk a teret* is a Kolozsvár-kikötő koncepciót ragadja meg: „Hol van a Farkas utca, kérded./Veszek neked egy szál virá-

got./Nekivágunk a kikötő labirintusának.” Ezek mellett természetesen ott a legegységelműbb kötődési pont, amely egyfajta lírai-lélektani robinzonád felfedezőútját feltételezi, lásd: „Mottó: robinzonád” (*Hétfő és Robinson*).

A *Kolozsvári Robinson* azonban nem csak beírja magát egy már meglévő „hagyományba” és irodalmi dialógusokba, hanem magába szippantja, sajátjává is teszi azt minden bizarrságával együtt. A kikötő labirintusa (a maga mitologikus lényeivel, próbatételeivel és tanulságaival) legalább annyira változatos és titokzatos, mint bármely megteremtett legendáé. Mindenképp érdekes megfigyelni a Főtéren megjelenő lamantinok (avagy a kevésbé szerencsésen elnevezett tengeri tehének) feltűnését, amelyek *A látogatásban* a magány és kitartó ragaszkodás váratlanul megrázó metaforáivá válnak: „A lamantinok egy életre választanak maguknak társat [...] A párját elvesztő egyed hosszú ideig gyászolja társát./Ilyenkor nem táplálkozik: a bőre alatt felhalmozott zsírból/nyeri az életben maradáshoz szükséges tápanyagokat”. Érdekesképp a *Szálloda* egyik Örkény-szerű vándornovellájában (*Valami történet*) is feltűnik a Főteret elárasztó lamantincsorda jelensége, továbbá az *Egy lassú skizofrén naplójából* alcímű sorozatban is: „Az asztal alsó lapját is megterítette valaki. Valaki más persze. Ott volt a wittenbergi vár, lombikok, pálinka és vékony szeletekre vágott szalám, hó-, vérnyomás- és egyéb mérők, vésők, gumikalapácsok, kesztyűk, az én állatseregletem – majmok, tapírok, elefántok, bálnák, zsiráfok, lamantinok, elektromos ráják, egyebek” (126). Hasonlóképp tűnik fel az „állatsereg” többi tagja a *Kolozsvári Robinsonban*, például a város fölött folyton cikázó és szemlélődő sirályok, kergetőző palackorrú delfinek, lábakat növesztő és sétálni induló bálnák (*Vastüdő*): mintha egy Valentin Lustig-festmény és egy Örkény-egyperces crossover-epizódját látnánk. Mindezek csupán eszközök, meghökkentő díszítőelemek, csaliként bedobott apró halak a sokkal nagyobbak számára. A legnagyobb falat ugyanis mind a *Kolozsvári Robinsonban*, mind a *Szállodában* a kitárulkozás.

A *Kolozsvári Robinson* nem titkoltan „nőfogó szövegek” alkotják (ez a szerző részben ironikus meghatározása, amely a kötet első bemutatóján hangzott el),¹ és felszíni szinten kétségbevonhatatlan rokonságban áll a szerelmi lírával. Azonban a felszín alatt, talán a sokat emlegetett kolozsvári tenger fenekén, sokkal őszintébb poétikai megszólalások tűnnek fel, amelyek túlmutatnak a nőfogó szövegek olcsó zsánerszerűségén. „Rám nézel./Sötét hajad csupa mozzat./Fejest ugrok. Szépen, ahogy apám tanított./A piszkos hab, műanyag palackok, medúzák, döglött halak odébb ringanak.” Nincs ebben szépítés, köntörfalazás, dekoratív tengerparti naplemente: a kötet nem fél mély vízbe ugrani. Szó sincs környezetvédelmi programírásról vagy pusztán macsóskodásról, inkább egyfajta szembenézés ez a romlandósággal, a múlandó és az örökkel való összeférhetlenségével. Szántai János sorra kérdőjelezi meg az „erdélyi” „magyar” „író” „ember” identitásának elemeit, és ezen keresztül mutatkozik sebezhető-

nek, őszintének. Sokszor épp az elhallgatásokban, a dolgok ki nem mondhatóságában tűnik fel ez a kitárulkozás, ahogy a hosszú csend és kudarcot vallott viccek után rezignáltan megszólal: „Adok 10 lejt, ha adsz egy szót” (*A Santa Maria útra kel*).

Ha már szóba kerültek a tengeri tipológiával keresztezett Kolozsvár-ábrázolások, kezdjünk rögtön az erdélyiséggel, hiszen a szerző leginkább Kolozsvár-ábrázolásaiban reflektál az erdélyi létre. Kolozsvárt rendszerint szigetként, sivatagként (vagy süllyedő atlantiszi városként) látjuk, sajátos állatvilággal, tájjal és legfőképp: izolációban. Ez helyenként hanyatló vagy már elpusztult kultúráként marad fenn, de mindenképp folytonos fenyegetettségben létezik (lehet ez utalás a százéves trianoni évfordulóra): „Merül a Kolozsvár-sziget,/elkísérjük. Száz év múlva,/egy hétfőn talán ismét felszínre vet/a légszomj” (*Hétfő és Robinson*). Szorosan összefonódik ezzel a magyarság és kisebbségi lét kérdése is, amely az udvarláshelyzetekben többször is problémát jelent: „Te román vagy./Én magyar./Te sokan vagy a téren. Én kevesen” (*Egy kis interetnikus feszültség feloldása*). Különösen a tömör megfogalmazásokban működik ez jól, épp azok a szövegek mondanak el többet, amelyek legalább ennyit el is hallgatnak; a tömör benyomásszerűség pontosan elég ahhoz, hogy a kontextust és körülményeket ismerő olvasó kipótolja a többi. Az *Átültetésben* viszont már feszültebb ez az elbeszélő, dühében és bizonyítási vágyában jobb megoldás helyett magyarázkodni kezd: „Te neolatinul beszélsz. Én barbárul. Így nem fog menni./Jó, én tudok neolatinul. Nem hiszed? Írjak egy verset?/Magyarázom el líraian, bazmeg?” (A szerző ezt követően nem meglepő fordulattal: elmagyarázza líraian. Majd románul is.) Amire aztán megint csak magyarázkodva reflektál a *Lényeglátó versike arról, amint egy este, nyelvtudásom teljes arzenálját bevete próbáltam magyarázni szívem pillanatnyi és neolatin hölgyének, miért élünk mi, magyarok és románok, két teljesen párhuzamos univerzumban...* című szövegében, amely mintha teljesen Örkény István „túlélsz, pöcök”-novellájának mintájára készült volna. Ehhez mérten a kötet nem csu-

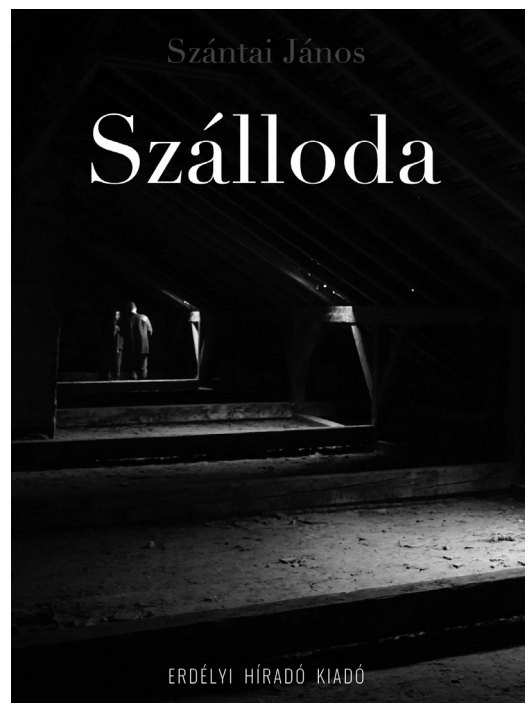
pán udvarlóversekből áll, hanem probléma-versekből – nem siet feloldani a problémát úgy, hogy előbb ne hívná fel rá a figyelmet. Nem csupán két személy testi-lelki egymásra találását idézik meg ezek a szövegek, hanem két különböző kultúra és szemlélet ütközetét, sokszor diszfunkcionális dialógusát, amely a legösztönibb gesztusokban látszik teljesen feloldódni. Mégis, maga a verstest többet mond el a hangzatos címnél: „Én a főtéren sétálok. Te a Piața Libertății-n sétálsz.” Annak ellenére, hogy Szántai János költészetében valóban érezni egyfajta jellegzetesen erdélyi fúziót és román lírai hatásokat, elsősorban a megszólalást, tónust, attitűdöt illetően (nem csoda, hiszen Szántai János egyik alapító tagja a *Nepotu' Lui Thoreau* Irodalmi Körnek). Költészetében azonban végig megmarad ez az örökké megkülönböztető, „mi/ők”-féle polarizáltság, amelyre majd a *Szálloda*-ban az *Apám tanításai* című fejezet nyújt magyarázatot.

Annak ellenére, hogy „régebben” készült el, és – a *Szálloda*-val szemben – nem is tartott tizenöt évig a megírása,² a *Kolozsvári Robinson* furcsamód érettebbnek tűnik az utána következő kötetnél. Értelemszerűen nem vethető össze teljes joggal a kettő, hiszen más-más műfaji és formai-terjedelmi paraméterekben helyezkednek el, más-más megszólalói pozícióból indítanak. Konceptiózusságát illetően azonban a *Kolozsvári Robinson* határozottan koherensebb, egységesebb anyag. A *Szálloda* sok mindenben rokonságot mutat paradox „elődjével”: ugyancsak tetten érhető az a fajta önanalitikus, önkritikus és önmagát megismeri vágyó gesztus, mint az előző kötetben: sokkal tágabbra nyújtózkodik, mégis sokkal befelé fordulóbb. A *Kolozsvári Robinson* lírai-csajozós regiszterétől eltávolodva, a *Szálloda* változatos szerepprózákból szól meg, amelyeket az *Egy lassú skizofrén naplójából* című szöveg-váz tart egybe (és érdekeséggé: amelynek egy részlete még 2009-ben jelent meg a *Helikon* hasábjain).³ A skizofrén-napló kapcsán azonban vissza kell még térnünk az erdélyiség-magyarítás kérdéseire, hiszen a *Szálloda* egyik leggyakoribb felvetéseit is ezek képezik. Nem véletlenül került a *románok* ironikus genezisztörténete a kötet hátlapjára: „Ezek itt laknak, kérdeztem. Itt. És miért nem beszélnek magyarul? Mert nem magyarok, magyarázta Sanyi türelmesen. [...] És akkor megérintett a nagy felismerés. A románok lifttel érkeztek” (102–103). Ezt követi az újabb felismerés, miszerint a románok nem idegenek, nem külföldiek, hanem egyenjogú lakók (egyéb variációkban: „marslakók”, „nem a mi fajtánkból valók”). A skizofrénletet maga a szerző is elsősorban nemzeti-hovatartozási kapcsolatokon keresztül határozza meg, mintsem úgy, hogy személyesen ő vagy az elbeszélője skizofrénriában szenvedne⁴ – bár a naplórészletek elnevezése valóban erre enged következtetni. Szó sincs itt skizofrénriáról, inkább egy lassan meghasonuló utazó nyomiratai ezek, aki hirtelen külföldinek érzi magát a saját otthonában.

A *Szálloda* kétségtelenül megteremti a saját világát: érezhetően elszigetelődnek a szálloda királyságában történtek mindattól, ami a nagybetűs odakintben zajlik, elvégre mindent a szálloda „istenfigurája”

személyén átszűrve tapasztalunk meg. Emelkelek és személyek kavalkádja ez, amelyen a már mindent tudó, ismereteit szintetizáló szállodaisten végignéz. Akinek nem lenne egyértelmű a párhuzam, az első fejezet Salvador Dalí, XIV. Lajost és a *Barátok között* parafrazálva rögtön kimondja: „A szálloda én vagyok” (*Én*, 5). Akinek még most sem lenne az, a szálloda saját időszámítást is terem magának: értelemszerűen János születését, hiszen onnantól kezdődik minden, ami számára is megtapasztalható. Gyermekinek tűnhet ez a jánosi–jézusi párhuzam, valamint a mindent magáévá tevő és mindent saját magán keresztül értelmező megértés, és a napló nem is mond ellent ennek a mintának, hiszen többé-kevésbé gyerekkori visszaemlékezések alkotják. Egy olyan gyermeké, aki mindenre magyarázatot keres, egyvalamire legalábbis biztosan. Fontos figyelembe venni ebben a kötet zárlatát is: „A beszéd utolsó mondata ez volt: Uram, te gyerek vagy. De nem baj. Én is. Hát így.” (*Marslakók*, 206). Egyik legemlékezetesebb állomása ennek a válaszkérésnek a *Családi kép* paradox bosszúfelismerésében rejlik: több novellában is visszatérő sérelemként tematizálódik a halott anya hiánya (rögtön a második-első *Én, még egyszer* című fejezetben), amely itt billen egyenlőségbe: „Ekkor döbbszemem rá, hogy gyakorlatilag kvittek vagyunk az Istennel. Ő megölte az anyámat, én minden tavaszon megesez az Ő egyszülött fiát. Na.” Akárcsak a *Kolozsvári Robinson*-ban, az abszurd és az írnia csupán körítés az igazi horderővel bíró mondatok mellett. Ebben viszont a *Szálloda* felülkerekedik, terjedelméből adódóan sokkal analitikusabb, így sokkal komplexebb folyamatokat tud figyelemmel kísérni. A *Kolozsvári Robinson* lokálisabb, a *Szálloda* (annak ellenére, hogy személyesebb), mégis univerzálisabb.

Mindennek ellenére azt írtam feljebb, hogy a *Kolozsvári Robinson* érettebb. Mivel többféle műfajú, többfelé tartó és többféle időpontban keletkezett szövegről van szó – nem utolsósorban a kötet terjedelmében is hosszabb –, óhatatlanul felmerülhet a szétesettség kérdése. A *Szálloda* felépítésében határozottan érezni ezt a béka (*The Frog*) című bizarr békakirály-átirat környékén. Az *Első Nők* freudi mélységekbe nyúlva egészíti ki az *Anyám* zárlatát, amely az *Apám tanításai*-ban ér össze. Biztos alapon nyugvó, alapos szerkezetre felhúzott szálloda ez, csak épp nem tették minden lakrésztét rendbe. A sötétebb, gondolatibb fragmentumok komolyságát és komorságát csuklógyakorlat-szerű prózai szerepjátékok ellensúlyozzák, ezek sokszor olyan váratlan formát öltenek, mint a *Szarvasbögés*, *A gnú* vagy *Az őz* – utóbbi „naplórészletei” teljesen kidobnak a többi darab légköréből: „A nő nemi szerv üres, végtelen, magányos világ-egyetem, amely önmagában hasztalan, ha semmiféle értelem nem szemlélheti, végtelen káosz, az élettől megfosztott szakadék, vagy hogy leglényegére tapintsak, üres sírgödör, amely epekedve várja, hogy végre belekerüljön a megboldogult, egy megboldogult, akármilyen megboldogult, és betemetessék, para siempre, olé!” (*Az őz*, 159). Erre csak hab a tortán a fejezetben következő disznó/vers/paródia, amely leginkább azok banalitását idézi fel, akik a *Kolozsvá-*

ri Robinson megszólalója szerint oly „szépen hányják a verset a Facebookon” (*Átültetés*). Akadnak azonban olyan szerepprózai darabok, amelyek jól felismerhető irodalmi „ősök” lenyomatait őrzik, és továbbgondolják azokat: feltűnik Karel Čapek, Örkény István, Bréda Ferenc, egy csipetnyi Rejtő és még sokan mások. Mind megférnek ebben a tudatosan tudathasadásos, egyszemélyes mikrouniverzumban.

Szántai János mindkét kötete mély ugrás az emberi emlékszövedmények és érzések sűrűjébe, groteszk módon valós világrendjébe, mindvégig rutinosan egyensúlyozva a komolyság és abszurd határvonalán. Kapcsolatokat keres, majd biztos kapcsok hiányában önmagához próbál visszatalálni, felfedezni saját alfáját és omegáját. Felmerül a kérdés, mennyire „érthető” ez a két kötet azok számára, akik nem kolozsváriak vagy nem erdélyiek. Nem titkolom, én sem jutottam be a szálloda mind egyik szobájába, hiszen nem ismerhetek minden életrajzi vonatkozást vagy apropót, ahogy minden lakót sem. Azt sem titkolom, hogy nem is érzem ezt szükségesnek. Épp ebben hiteles a *Szálloda*: beszámol ahelyett, hogy bemutatna. És ha kolozsvári nem is, Robinson mindenki volt már: magára maradt felfedező egy látszólag ismeretlen, mégis otthonos szigeten.

Szántai János: *Kolozsvári Robinson*. Erdélyi Híradó Kiadó – Fiala Írók Szövetsége, Kolozsvár – Budapest, 2019.

Szántai János: *Szálloda*. Erdélyi Híradó Kiadó – Fiala Írók Szövetsége, Kolozsvár – Budapest, 2020.

Jegyzetek

¹ Varga László Edgár: *Kolozsvár, nők, tenger, lamantinok – Szántai János húsz év után jelentkezett új verseskönyvvel*. Fötér, 2020. január 21. Online <https://foter.ro/cikk/kolozsvar-nok-tenger-lamantinok-szantai-janos-husz-ev-utan-jelentkezett-uj-verseskonyvvel/> (2020. 10. 25.)

² Szántai János az Erdélyi Figyelőben: <https://www.youtube.com/watch?v=JSPSYI3Vbdw> (2020. 10. 25.)

³ Szántai János: *Egy lassú skizofrén naplójából*. XX. évfolyam 2009. 7. (525.) szám – április 10.

⁴ Szántai János az Erdélyi Figyelőben.

Borostyánok ölelése

Cirok Szabó István: *Agancspark*. Forum Kiadó, Újvidék, 2019. Nagy Gabriella illusztrációival.

Celler Kiss Tamás kiemeli az *Agancspark* fülszövegében, hogy „[n]em fedezhető fel benne semmi az elsőkötetesek becsvágyából.” És tényleg: Cirok Szabó István nem a mindenséget vágyja versbe venni, hanem végig apró, közvetlen, de precíz megfigyeléseket tesz. Mondatai visszafogottak, pontosan illeszkednek egymáshoz. Repedéseknek és üresjáratoknak helye nincs.

Megszólalásmódja Závada Péter, Biró Krisztián, Kiss Lóránt vagy Simon Márton lírájával, de asszociációs világa akár Papp-Zakor Ilka prózájával is rokonítható: a lélegzetállítóan expresszív képkalkulációkat a lélegzetvétel könnyedségével kezeli. Mintha nem is lehetne kérdés, hogy milyen úgy ölelni, mint a borostyánok; vagy az, amikor „[t]avasszal a te csontjaidba is befészkeltek/ a méhek.” (Üreges)

Fülszöveg

Cirok Szabó István lírája olyan, mint hazavinni egy üvegben a tengert: összesűriteni a mondanivalót a lehető leg-tömörebb állapotába, ahol még személyes maradhat. Ahogy a kötet cím is sejteti, a versek a természeti, az állati és az emberi közötti ösvényeken baran-

golnak. Viszont tökéletesen tudja a különbséget a bolyongás és az eltévedés között. A határok elhomályosítását és újraírását kísérli meg, erre játszanak rá Nagy Gabriella minimalista, mégis kifejező illusztrációi is.

Cirok szövegei pillanatok merevítene ki, melyek első ránézésre egyszerű képeknek tűnnek, azonban ha elkezd figyelni az olvasó, akkor átderengenek a belső viszonyok, konfliktusok, az előtörténet. A nyugodtnak tűnő tekintetek körül egyre beszédesebbek lesznek a ráncok. Az álomszerű, balladisztikus hangulatú versek kerülnek a metaforahalmazt. Gyakran egyetlen képben merülnek el, de abban rendszerint olyan mélyre, ahova nagyon kevesen merészkednek le.

Eközben pedig a versbeszélő észrevétlenül is felnő saját magához. Fontos számára az identitáskeresés, a szülőkhöz, a környezethez és önmagához való viszonyának felfejtése. Kontemplatív líráról van szó, a megfigyelés maga a cselekvés. Hagyja, hogy a hullámverés hatására lassan erodálódnak a sziklák alól apránként előtűnjenek a jelek.

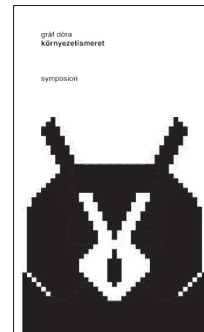
Nem gondolni függőhidakra

Gráf Dóra: *Környezetismeret*. Symposion, Szabadka, 2019.

A *Környezetismeret* valóban első kötet, de a lehető legjobb értelemben: a felnőtté válás, a kamaszkortól való eltávolodás, az énkeresés, az átalakuló otthonhoz való viszony és a párkapcsolatok nehézségei a legfontosabb témái közé tartoznak. Ezeket mégsem patetikus drámaisággal és fatalizmussal közelíti meg, hanem kellő önreflexióval, kreativitással és humorral. A borító harsány színei és pixeles grafikai eleve játékos-ságot előfeltételeznek, de ennek dacára mégsem fordul komolytalanságba a kötet.

A versbeszélő megállás nélkül, mégis tudatosan pörög, fecsceg olyan elsöprő dinamikával, hogy a figyelmetlen olvasó könnyedén átsiklik a lényeg felett. Bár előbeszéd-szerű szabadversekről van szó, mégis egy erős belső lüktetés és gondolatritmus sodor végig a kötetben. Mintha beszélgetésfoszlányokat hallanánk, a perspektíva a gyermeki és felnőtt nézőpont között ingadozik. Voltaképp a gyerekkor mágikus világát menekíti tovább egy olyan univerzumba, ahol megváltoznak a jelölők és a jelöltek funkciói.

Abban, ahogy az előbeszéd-szerűséget stilizálja, olyan pályatársaival rokonítható, mint Nagy Hajnal Csilla, Eszenyi Fanni, Vida Kamilla vagy akár Terék Anna. A cím nem vezet félre: a lírai én közvetlen és közvetett környezetét írja le, persze ezt saját érzékelésének szűrőjén

keresztül. Miközben fokozottan személyes, mégis megtart bizonyos távolságot. Nem szerepel a kötetben sem fülszöveg, sem életrajz, az olvasó egyből a versek sűrűjébe csöppen.

A vékonyka kötet hat ciklusra tagozódik: az első ciklus a jelen és múlt közötti függőhidakat építi fel, a másodikban a személyes viszonyok révén megképződő identitás kialakulását követhetjük végig, a harmadikban ebből a bolyongásból igyekszik kivezetni az olvasót. A negyedik ciklusban lomhább tempóra vált, az eső utáni újratekintés lehetősége szivárog elő, az ötödikben az iskolai élet kerül fókuszba, amelynek során rögzülnek a tájékozódási pontok és a félelmek, az utolsó pedig a jelen abszurditását és a jövő lehetőségeit piszkálja, miközben a versbeszélő kivonul a szövegek mögül, amikor azt mondja: „legszívesebben ez a kilátás lennék”.

Márpedig Gráf Dóra kötetéből elbűvölő kilátások nyílnak: végig lebeg rajta a derű, ami a frissesség erejével képes hatni. Én kíváncsian várom a folytatást.

ANDRÉ FERENC

Másik szerkesztő

10 perc múlva...

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Beethoven-odüsszeia

Magától értetődő, hogy a Beethoven-évforduló közeledtével érezhetően növekszik a kulturális tér Beethoven-telítettsége. Az pedig egyenesen örvendetes, hogy a zeneszerzőségi többé vagy kevésbé ismert munkái mellett a rá utaló, belőle ihletett, életművére hivatkozó produkciók is műsorra kerülnek. Kétségtelenül ilyen ritka csemege volt *Hatodik szimfóniájának* (az op. 68-as „*Pasztoral*”-nak) a Michael Gotthard Fischer által vonósszextettre átírt változata, amelyet október elején hallhattunk Kolozsváron. Kérem, irigyeljenek!: a torkomban dobogott a szívem, nem minősíti-e le a hallgatóság elraktározott „Hatodik-képzetet” a redukció – vagy más közelítésben: mennyire tud teljes értékű, autonóm kamarazeneként működni egy olyan nagyívű munka, amelynek hangulat-, szín- és jelentésgazdagsága a fúvósok mellőzésével elméletileg csakis csökevényességbe torkolthatna. Nem így történt. Nagyon működött.

Most mégis inkább a remek kortárs zeneszerző, Dan Dediú vadonatúj művére koncentrálnék. Fél szemünk sírhat, fél szemünk nevet: a bukaresti ősbemutató a virózisjárvány előretörése folytán elmaradt, így másnap Kolozsvár lett a Nagy Esemény színhelye. *Für Ulisse (Beethoven-Études)* – ezt olvashatjuk a partitúra borítóján, rögtön az alatt, hogy *Hetedik vonósnégyes, Op. 171*. Szerzője a Radio România Muzical és a bukaresti Rotary Club Pipera megrendelésére írta (íme, működik itt a klasszikus megrendeléses képlet is!), és a kolozsvári Arcadia kvartettnek ajánlotta.

Dediú jól ismert *összakcsintós* humora persze korántsem pusztán a címbeli allúzióban merül ki, Odüsszeusz (Joyce Leopold

Bloomja?) és a *Für Elise* összecsúsztatása pedig természetesen nem is merő szójáték! Hanem program, mégpedig a javából. Amint Dediú maga „leplezi le” a hátteret, a Beethoven-univerzum tágas hegységeiben, szurdokvölgyeiben, az elíziumi mezőn és az obskurus titkok, sötétben tartani való komplexusok fülledtségében zajló odüsszeiája nem más, mint a maga alkotói útja. Zenei bolyongás, korántsem diadalmenet, eltévedések és fellélegzésnyi visszatalálások egymásutánja. A kompozíció öt része ezért úgy működik, mint egy-egy tükörben szemlélt „esettanulmány”: utak a lehetségesben, akár a virtuális létezésre, a Beethoven-világ bizarr katlanjaira is nyíló kísérletek, saját zenei nyelven, de beethoveni témákat idézve. Dallami megfordítások, ritmikai kombinációk, hangszer-párbeszéd, strukturális fúziók és deformációk... És – ami a rendkívül változatos effektusok használatából következik – Dediú nagyon pontosan tudja, mire képes a kolozsvári Arcadia. Kissé merész gondolatindával: a *Für Ulisse* általános arculatáról a mára világhírré jutott vonósnégyes is tehet.

Az előadók mellett persze a hallgatók pontos vezetésére is tekintettel van Dan Dediú. Zenei utalásai félreérthetetlenek, hiszen közismert témákat emel be – és többnyire ráz is szét – az egyes tételekben. Egészen meghökkenítő hatással jár például, amikor a harmadik tételben (*Labirinto del Bolero – Ravel's Tattoo*) a két lényvonós félreérthetetlenül a milliók kedvenceként számon tartott *Bolero* szigorú-pontos ritmusvázát adja, amire egyrészt a beethoveni *Appassionata* szonáta mottója, másrészt az *Ötödik szimfónia* egyik vezérdallama épül rá. De hason-

ló módon csendülnek fel a *Holdfény szonáta* vagy az örökkévalóságba költözött *Örömóda* ütemei, a 3. szonáta ismert rondója, amelyeket Dediú rendkívül szervesen, „logikusan”, az öncélú érdekeskedéstől váltig mentesen épít kompozíciójába.

Feltétlenül kiemelésre méltó az a fantázia, amellyel Dediú a zenei szövetet tagoló, értelmező, sőt szövő szüneteket alkalmazza. Úgy tűnik, ebben is a beethoveni tapasztalat útját követi: a szünetek/csendek minősége, a koronák (fermáták) változatossága külön-külön elvárásokat indukál a hallgatóban, hol meditatív, hol drámai, hol pajkos, máskor meg borús hatásokat is keltve.

Amplitúdó

A finálé pedig – *Fantasia fantomagica sul nome Beethoven* – a megidézett óriás „melogrammájából” indul ki, és egy pastiche-szerű rondóban teljesedik ki, amely az op. 132-es és 130-as vonósnégyesek klasszikus-romantikus világát idézi. A kezdetben még nagy lendülettel *elmondott* és *körülbeszélt* témák fokról fokra pulzáló, töredeztet szerkezetű alakulnak, végül a zene újra és újra megdermed, generálpauzák szakítják szét a folyamatot, s hiába az újraindítás, a csendek rátörnek ismét. Szilánkjaira esik szét a folyamat, s e törmelékhalom zárlata: a zenészek tétova, majd egyre ingerültebb és hangosabb lapozása, amint stímmjeik utolsó oldalát keresik, s miután kiderül, hogy a *Für Ulissének* az abbamaradás a vége, dühösen összecsapják papírjaikat.

JAKABFFY TAMÁS

Hargitai Szalon 2020

Lélektér címmel startolt a Hargitai Szalon a csíkszeredai Megyeháza Galériában. Ezt követően Székelyudvarhelyen és Gyergyóremetén is bemutatták a Botár László művészeti vezetésével létrejött tárlatot.

A nyolc éves, ám sokakban talán régebbi időket is felidéző, megyeinek tartott seregszemlén idén több szempontból is meglepően változatos anyag gyűlt össze. Leginkább az a meglepő, hogy a szokásostól eltérően a kiállítók között rengeteg a vendégművész, a Pitești-i Lucici család tagjaitól, az ulmi Schwarz Volkerig, a brassói Ábrahám Jakabtól és Ábrahám Imolától a budapesti Révész Ákosig stb. Úgy tűnik, hogy a rutinosan ismétlődő, sok más egyéni és csoportos kiállítás sorába belesimuló éves tárlatok népszerűtlenné válását próbálták a szervezők ezzel a megoldással elkerülni, így módon új szint, lendületet adva ennek a szalonművészetnek. A szerény számú helyi alkotó mellett olyanok kaptak helyet itt, akik sok szállal kötődnek Csíkszeredához, Hargita megyéhez, például több ízben résztvettek a helyi szervezésű Free Campen, vagy közös kiállításokon szerepeltek helyi alkotókkal. Baráti szálak, helyi kötődések alakítják a kiállítást, ugyanakkor a címadó téma is kapcsolódási lehetőségeket képez a tárlat terében.

A kiállítók között többen is komolyan vették a témát, úgy teszik érzékelhetővé lelki tereiket, hogy közben ők maguk is újra bejárják, időnként átrajzolják, átfestik, újratagolják azokat. Több alkotáson is felfedezhető a jelenlegi járvány lenyomata, a bezártság érzése, a félelemé, a magány teremtette elmélyülés lehetősége, a befele fordulása, vagy másoknál a külvilág képeiből táplálkozó, azokat szürreális hatású belső terekké formáló gesztusok, a múlt gyűrődéseibe kapaszkodó, letisztult fes-

tőiség, vagy a játék teremtette bizarr lehetőségekbe való alámerülés, a szabad alkotásba való belefeledkezés, hitből adódó magabiztosság.

Vannak tragikusabb, emelkedettebb hangok, drámai, hétköznapi terek, szürreális és groteszk terek és vannak olyanok is, amelyek valószerűtlenné tűnnek, holott pontos nagyítások. Ha nem is minden esetben aktuális reflexió egy-egy kiállított alkotás, nagy a csábítás, hogy a mostani helyzetre való reakcióként is kezeljük azokat. Így a nagyrészt már ismerős lélekterek egészen sajátos és árnyalt képet festhetnek.

Műfajilag is leginkább a sokféleség jegyében kapcsolódhatnak a kiállított munkák, kezdve az idei szalon szakmai díjait elnyerő Horváth Levente festői kifejezőmódjától, illetve Fazakas Barna fotóalapú, szürreális tereket nyitó festményeitől, a kiállítást zsűrítő Márton Árpád pasztelljein, Csillag István festménygrafikáin, Damó István vagy Fejér Bernadett digitális nyomatain, Bakó Klára textiljen, Elekes Gyula tűzzománcain, Bara Barnabás plasztikáján, Vlad Augustin Lucic fotóján keresztül Eröss István videójág.

Annak ellenére, hogy a Szalon nagyon sokféle munkát sorakoztat fel, a seregszemle jelleg nem válik zavaróvá, talán a kiállítás zegzugos tereinek, illetve a munkák elrendezésének köszönhetően úgy járhatók be a legkülönbözőbb lélekterek, hogy azok, elszigeteltségük ellenére, összekapcsolódnak egy közös történetben.

TÚROS ESZTER

Borcsa Imola kapta a budapesti Írók Boltja könyvösztöndíját 2020-ban, amely egy 120 000 forint értékű könyvutalvány. A díjjal egy 35 év alatti, a szépirodalom területén alkotó szerzőt tüntetnek ki, aki könyvhétől könyvhétig terjedő időszakban magyar nyelven jelentetett meg könyvet.

Október 2-án átadták a Székelyföld kulturális folyóirat díjait. Székelyföld-díjban Halász Péter néprajzkutató és Szonda Szabolcs költő, műfordító részesültek; a Székely Bicskarend Díjat Száraz Miklós György érdemelte ki, míg a kötetel még nem rendelkező, ígéretes tehetségnek járó Szabó Gyula Emlekdíjat Ádám Szilamér író, kritikus kapta.

Október 6-án Körössi P. József *Zsákutca két irányból. Köszönjük neked, Konduktor!* című kötetét mutatták be Nagyváradon, a *Várad* folyóirat szerkesztőségében. A járványhelyzetre való tekintettel, a szerző a Zoom applikáción keresztül kapcsolódott be a beszélgetésbe.

2020-ban Louise Glück magyar származású amerikai költő kapta az irodalmi Nobel-díjat, méltatásában kiemelték „összvetésveszthetetlen költői hangját, amely őszinte szépségével univerzálissá teszi az egyéni létezését”.

Október 9-én 68 éves korában elhunyt Marius Tabacu műfordító, zongorista, a kolozsvári Transilvania Filharmónia igazgatója, számos erdélyi magyar szerző (többek közt Bartis Attila, Bodor Ádám, Lászlóffy Aladár) fordítója. Bánffy Miklós Erdély-trilógiájának román nyelvű fordításáért 2020-ban a legjobb műfordításért járó díjjal tüntette ki a Román Írószövetség.

Október 10-én Marosvásárhelyre látogatott az eddig kolozsvári székhelyű Hervey Klub. A hatodik alkalommal megszervezett irodalmi körre a G. Caféban került sor. A meghívottak Ádám Szilamér és Imre Eszter voltak, akikkel Codău Anamária és Szabó Ivett beszélgetett.

Vadon és irodalom címmel került sor irodalmi találkozóra október 20-án, kedden 18 órától a marosvásárhelyi Látó Irodalmi Színpadon a Bernády-házban, majd október 21-én, szerdán 17 órától a csíkszeredai Kájoni János Megyei Könyvtárban, október 22-én, csütörtökön 19 órától pedig a székelyudvarhelyi Gondúzó Étterem és Szállodában.

A Centauri álnéven publikáló íróval Murányi Sándor Olivér és Vida Gábor beszélgetett.

Október 22-én bemutatták a Petri-díjas Gál Hunor *karionfless* című debütkötetét. A szerzővel Szegő János, a Magvető kiadó szerkesztője beszélgetett online formában.

Október 23-án a Podium Egyesület *Írók az iskolában* című eseménysorozatának soron következő vendége Szabó Róbert Csaba író volt, aki kortárs irodalomórát tartott a Gheorghe Șincai Műszaki Líceum diákjainak.

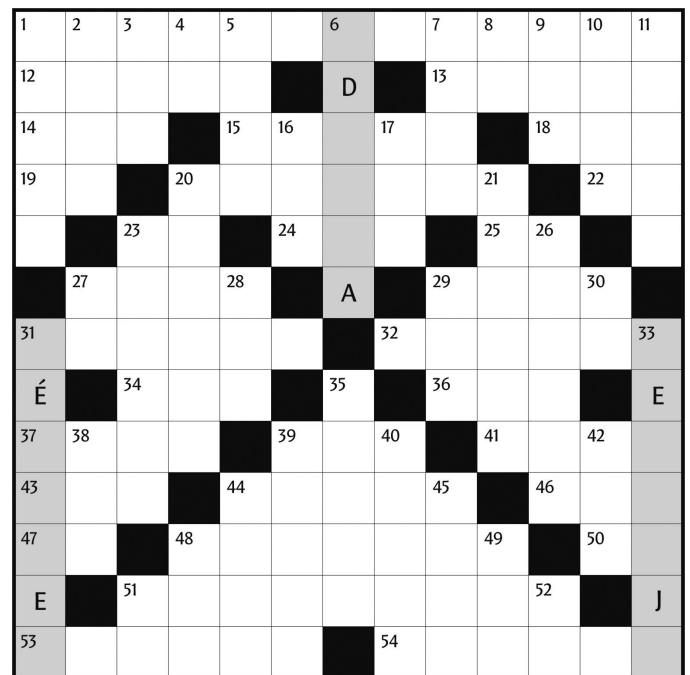
Az Erdélyi Magyar Írók Ligája új online sorozatot indít *A hét szerzője* címmel, melynek első vendége Egyed Emese költő, író volt, akivel Demeter Zsuzsa irodalomtörténész beszélgetett. A beszélgetés első részét október 23-án, második részét október 26-án este közvetítették az E-MIL Facebook- és YouTube-oldalán. A rendezvénysorozat második vendége Szántai János író, költő volt, akivel Papp Attila Zsolt beszélgetett. A két részből álló beszélgetést október 28-án és október 29-én közvetítették. Mindkét eseményen Dimény Áron színművész olvast fel a meghívott szerzők műveiből.

Vakmerőség

Míg a vakmerőség veszélyezteti az életet, ...
A fősorok Leonardo da Vinci fenti aforizmájának a folytatását rejtik.

VÍZSZINTES: 1. Elnyújtott holmik egy helyre gyűjtése. 12. Társaságomban. 13. Arra a harmadik helyre. 14. Győri ... FC; sportklub. 15. Borfajta. 18. Vízelzáró építmény. 19. Kettőzve: apró, ropogós édesség. 20. Ostor és szem jelzője is lehet. 22. Te és én. 23. A házba. 24. Járom, de nem az utat. 25. Az asztácium vegyjele. 27. Becézett Terézia. 29. Arab ország. 31. Ceruzát hegyező. 32. Ásítózás a jele. 34. Így is becézik Ilonát. 36. Trombitahang. 37. Ákácshín! 39. Épületszárny. 41. Kismértékben. 43. Szélhárfa. 44. Időről-...; több alkalommal. 46. Félteve őrző. 47. Néma Lina! 48. Titkon arra a helyre tevő. 50. Római 4-es. 51. Tűztől feketedő. 53. Félhangjegy. 54. Élősködő növény.

FÜGGŐLEGES: 1. Körülfogó. 2. Űrkutató program. 3. Szlovénia autójel. 4. Zenei nyitány! 5. Gyakori női név. 6. A folytatás első része. 7. Brazil focista. 8. Orosz folyó. 9. Nagytestű kutyafajta. 10. Ádinak is becézik. 11. Elég, latinul. 16. Becézett Erika. 17. Kaluga folyója. 20. Indiai szövetségi terület. 21. Lada-típus. 23. Drágakő. 26. Ételt szervírozó. 27. A tantál vegyjele. 28. Oszmán tisztí rang. 29. Túl sokat termel valamiből. 30. A nobélium vegyjele. 31. A folytatás második része. 33. A folytatás harmadik, befejező része. 35. A lábaitól. 38. Elektromosan töltött részecske. 39. Törökországi város. 40. Svájci magaslati üdülőhely. 42. Ivett egyik beceneve. 44. Ugyanaz, latinul. 45. Szamáca. 48. Becézett Ozor. 49. József Attila költeménye. 51. Sínszélek! 52. Ragadozó ...; balin.

A *Helikon* 2020/20-as lapszámában közölt *Tanács* című rejtvény megfejtése: aki a maga ügyeiben is helyesen jár el.

R. T.

TÁMOGATÓINK: **nka** Romániai Írók Szövetsége Nemzeti Kulturális Alap

KÉSZÜLT A MAGYAR KORMÁNY TÁMOGATÁSÁVAL

MINISZTERELNÖKSÉG NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR

RMDSZ COMMUNITAS ALAPITVÁNY

TÁMOGATJA AZ RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPITVÁNY

VISIT CLUJ The Heart of Transylvania

Primăria și Consiliul Local Cluj-Napoca

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale. Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő: **KARÁCSONYI ZSOLT**
vers, műfordítás

Főmunkatárs: EGYED EMESE
KIRÁLY LÁSZLÓ

Szerkesztőség: DEMETER ZSUZSA: kritika
HORVÁTH BENJI: Pavilon 420, Artefaktum
PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú

MÁRTON EVELIN: próza
MÁRCUȚIU-RÁCZ DÓRA: honlap
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő
DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár

Lapterv: ÁRKOSSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont